

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТРАНСПОРТА

Кафедра «Економічна теорія та право»

ПРАКТИКУМ

З ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

Харків - 2013

Практикум розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри «Економічна теорія та право» 27 грудня

2010 р., протокол № 5.

Призначено для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання, а також для індивідуальної та самостійної роботи.

Укладачі:

проф. О.Д. Борович,
асист. О.Ю. Александрова

Рецензент

доц. Л.В. Харитоновна

ПРАКТИКУМ
З ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

Відповідальний за випуск Борович О.Д.

Редактор Ібрагімова Н.В.

Підписано до друку 29.03.11 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 4,0. Тираж 100. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТРАНСПОРТУ

Кафедра «Економічна теорія та право»

**ПРАКТИКУМ
З ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ**

Харків 2013

Практикум розглянутий та рекомендований до друку на засіданні кафедри «Економічна теорія та право» 27 грудня 2010 р., протокол № 5.

Призначений для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання, а також для індивідуальної та самостійної роботи.

Укладачі:

Професор Борович О.Д.,
асистент Александрова О.Ю.

Рецензент

Доцент, к.е.н. Харитоновна Л.В.

ВСТУП

Політична економія як наука досліджує і розкриває економічну анатомію суспільства, її категорії, закони функціонування та розвитку. Будучи суспільною дисципліною системного типу вона посідає центральне місце в економічних дисциплінах, оскільки є ядром економічної теорії.

Практикум з дисципліни «політична економія» призначений для самостійної роботи студентів і надає їм можливість апробувати методи вивчення економічних закономірностей і відносин на практиці, перевірити, наскільки добре вони володіють теоретичними знаннями з курсу «Політична економія». Робота з практикумом – це свого роду тренування, за допомогою якого студенти попадають у ситуацію реальних економічних відносин, де вони мають продемонструвати придбані навички визначення значень економічних показників.

Політична економія є базовою дисципліною навчального плану підготовки студентів економічних спеціальностей, методологічною основою вивчення всіх інших економічних наук. Вона є основою вивчення інших дисциплін – розділів економічної теорії – мікроекономіки і макроекономіки. Політична економія вивчає загальні основи економічного життя суспільства, а мікро- і макроекономіка конкретизують їх стосовно окремих сфер діяльності людей.

Завдання дисципліни – вивчення загальних основ життя суспільства, розкриття закономірностей розвитку економічної системи і діалектики взаємозв'язку її структурних елементів; з'ясування механізму дії економічних законів і механізму їх використання людьми в процесі господарської діяльності; визначення принципових рис основних соціально-економічних систем і напрямків їхньої еволюції, ролі політекономії в розробленні шляхів планомірної трансформації постсоціалістичної економіки в соціально орієнтовану економічну систему.

Основне завдання вивчення політичної економії – домогтися того, щоб студенти твердо засвоїли характер і механізм дії об'єктивних економічних законів, механізм їхнього використання людьми в процесі їхньої господарської діяльності.

Глибоке вивчення політичної економії, її законів і категорій забезпечується поєднанням аудиторних занять із самостійною роботою студентів. Самостійне вивчення предмета, як показує досвід, не тільки поглиблює знання студента, воно формує в нього вміння працювати з літературою, творчо мислити, користуватися надбаними знаннями. Самостійна робота студента в процесі вивчення кожної теми курсу є основним методом пізнання законів і категорій політичної економії.

Запропонований навчальний практикум містить задачі, тести, вправи і проблемні питання з курсу «Політична економія». Його мета – надати студентам, які навчаються, можливість своєрідного тренінгу, а також перевірка отриманих у ході вивчення лекційного курсу знань на практиці.

Розв'язуючи задачі, розбираючи проблеми, можна навчитися користуватися різними методами економічного аналізу, самостійно досліджувати економічну реальність. Запропонована система завдань дозволить студентам самим з'ясувати, наскільки глибоко вони засвоїли лекційний матеріал, а викладачеві – досить швидко й об'єктивно оцінити їхні знання.

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І МЕТОД ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Економічна категорія – наукове поняття, яке характеризує окремі сторони економічного явища.

Економічний закон – суттєві, стійкі та необхідні причинно-наслідкові зв'язки та взаємозалежності даного економічного процесу.

Метод пізнання – спосіб, шлях дослідження предмета політичної економії.

Нормативна політична економія – така економія, що спирається на оцінні судження людей стосовно того, якою має бути економічна система суспільства.

Позитивна політична економія – така економія, що має справу з фактами об'єктивної дійсності та уникає суб'єктивних оцінних суджень.

Предмет політичної економії – уся система економічних відносин людей у різних економічних формаціях у їх єдності і взаємодії з обмеженими продуктивними силами і політичними, ідеологічними та соціальними інститутами суспільства. Вона, пізнаючи закони, показує, як люди і суспільство мають здійснювати кінцевий вибір рідкісних ресурсів, як найкраще виробляти різні товари і послуги, розподіляти й обмінювати їх з метою максимального задоволення потреб людей.

Принцип – узагальнення, яке лежить в основі певного економічного явища, є його першоосновою.

1.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Охарактеризуйте основні ідеї найвідоміших економічних шкіл і визначте основні відмінності між ними.

2 Перелічіть основні функції політичної економії.

3 Перелічіть науки, які, як і політекономія, вивчають економічне життя суспільства.

4 Поясніть, для чого політична економія вивчає економічні закони. Обґрунтуйте різницю між законами природи і економічними законами.

5 Чому відбуваються зміни в економічних системах? Що лежить в основі їхнього розвитку?

6 Чи можливе існування єдиної політичної економії для всіх країн і епох? Поясніть свою відповідь.

7 Чи досить знати економічні закони, щоб успішно керувати суспільством? Чи можна розраховувати на успіх, ігноруючи об'єктивні економічні закони?

1.2 Вправи

1 Серед перерахованих нижче понять підберіть парні і протилежні.

Аналіз, індукція, аналогія, антиномія, синтез, дедукція, абстрактне, конкретне.

1.3 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Із економічних шкіл політичної економії історично першим був:

- а) марксизм;
- б) меркантилізм;
- в) кейнсіанство;
- г) класична політекономія.

2 Вперше предметом свого аналізу процес виробництва, а не сферу обміну зробили:

- а) меркантилісти;
- б) фізіократи;
- в) класики;
- г) маржиналісти.

3 Найбільш повно характеризує предмет політекономії таке

твердження:

- а) це наука про мотивацію поведінки людини;
- б) це наука про виробництво та критерії розподілу благ;
- в) це наука, що вивчає закони еволюції відносин економічної власності у взаємодії з розвитком продуктивних сил і, насамперед, людини в усіх сферах суспільного відтворення;
- г) це наука про суспільні відносини.

4 Гроші є основним параметром регулювання економіки з точки зору:

- а) кейнсіанства;
- б) марксизму;
- в) маржиналізму;
- г) монетаризму.

5 Класичну політичну економію розробляли:

- а) А. Монкретсьєн, Д. Рікардо, К. Маркс, М. Фрідмен;
- б) М. Фрідмен, А. Сміт, К. Менгер, Дж. Кларк;
- в) В. Петті, Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо;
- г) Ф. Кене, К. Менгер, Є. Бем-Баверк;
- д) А. Маршалл, Дж. Кларк, Дж. Гелбрейт.

6 Економічна категорія – це:

- а) конкретний прийом пізнання дійсності;
- б) форма, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне;
- в) наукове поняття, яке характеризує окремі сторони економічного явища;
- г) спосіб, шлях дослідження предмета політичної економії;
- д) очищення уявлень про процеси від випадкового, минулого, одиничного і відокремлення в них сталого, стійкого і типового.

7 Політична економія виконує функції:

- а) пізнавальну;
- б) збирання та узагальнення фактів;
- в) практичну;
- г) методологічну;
- д) ідеологічну;

е) політичну.

8 Що таке економічний закон:

а) наукове поняття, яке характеризує окремі сторони економічного явища;

б) суттєві, стійкі і необхідні причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності даного економічного процесу;

в) категорія, що має об'єктивний характер, оскільки відбиває об'єктивну дійсність;

г) вищий критерій істинності, правильності результатів пізнання, узагальнень і висновків?

9 Що з нижче перерахованого не стосується предмета політичної економії?

а) обмеженість ресурсів;

б) економічні відносини людей;

в) форми, що приймає людське поведження, коли необхідно розпорядитися рідкими ресурсами;

г) доступність економічних благ?

10 Хто уперше ввів у науковий обіг термін «політична економія»:

а) К. Маркс;

б) А. Монкретьєн;

в) Аристотель;

г) Д. Рікардо;

д) А. Смі?

11 Метод науки являє собою:

а) сукупність пізнавальних засобів і способи їхнього застосування для дослідження предмета;

б) аналіз і синтез;

в) способи аналізу фактичних даних;

г) індукцію і дедукцію.

12 Сучасна економіка України - це:

а) ринкова економіка, що включає соціальну захищеність трудящих і гарантії нормальних умов існування для кожної людини;

б) «дика» ринкова економіка без соціальних регуляторів і

гарантій;

в) традиційна економіка з деякими елементами ринкової інфраструктури;

г) транзитивна економіка з елементами ринкових відносин і твердим державним регламентуванням багатьох аспектів господарської діяльності.

1.4 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

1 Політична економія як наука: виникнення й етапи розвитку.

2 Загальні методи пізнання: диференціація підходів (огляд вітчизняних підручників і навчальних посібників з політичної економії).

3 Проблеми предмета політичної економії в працях українських економістів.

Рекомендована література

1 Політична економія: Навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.

2 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.

3 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.

4 Основи економічної теорії / М.М. Гуревичев. Навч. посібник. – Харків: НТУ «ХП», 2003. – 288 с.

5 Мочерний С.В. Політична економія: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 687 с.

6 Основи економічної теорії: Політекономічний аспект. Підручник / Відп. ред. Г.Н. Климко. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002р. □ 615 с.

ТЕМА 2. ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ. РЕСУРСИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсолютні потреби – такі потреби в матеріальних благах і послугах, які породжені сучасним рівнем розвитку економіки і виробництво яких лише починає освоюватися.

Виробничий потенціал суспільства □ сукупність виробничих ресурсів (чинників виробництва) з урахуванням їх обсягу, структури, технічного рівня та якості за умови повного використання робочої сили і підприємницького ресурсу.

Виробництво □ процес створення людьми у взаємодії з іншими виробничими чинниками різноманітних благ, необхідних для забезпечення життєдіяльності, добробуту і розвитку всього суспільства.

Гранична корисність □ додаткова корисність, або задоволення, одержувана людиною від споживання ще однієї одиниці конкретного блага.

Економічний інтерес □ реальний, зумовлений економічними відносинами та принципом економічної вигоди мотив і стимул соціальних дій людей щодо задоволення потреб.

Економічні потреби □ ставлення людей до економічних умов їх життєдіяльності, котрі дають їм задоволення, насолоду або втіху і які спонукають людей до діяльності, щоб мати і володіти такими умовами.

Закон зростання потреб □ невтомне бажання людей мати все більше матеріальних благ і послуг, які дають їм насолоду, тобто задовольняють їхні зростаючі потреби.

Закон зростаючих альтернативних витрат □ кількість альтернативних ресурсів, якими доводиться жертвувати, щоб одержати кожну додаткову одиницю продукту.

Закон спадної корисності □ зменшення граничної корисності в міру споживання людиною кожної додаткової одиниці певного продукту.

Засоби виробництва □ створені людиною в процесі виробництва засоби праці та предмети праці. Інша назва □

капітал, капітальні блага.

Земля, або, більш широко, природні ресурси, □ дар природи для виробничих процесів.

Корисність □ здатність матеріального блага чи послуги задовольняти ту чи іншу потребу людини.

Підприємницька здібність □ особливий вид людського хисту, представленого діяльністю з координації і комбінування всіх інших чинників виробництва.

Платоспроможні потреби □ ті потреби, які людина може задовольнити відповідно до власних доходів і рівня цін.

Потреба □ категорія, що відбиває ставлення людей до умов їх життєдіяльності, а звідси визначає і поведінку.

Продукція виробництва □ вироблені матеріальні блага і послуги, які є корисними для забезпечення потреб суспільства.

Рідкість ресурсів □ нестача (обмеженість) землі, засобів виробництва, робочої сили і підприємницької здібності для задоволення безмежних матеріальних потреб людей.

Робоча сила □ сукупність фізичних і розумових здібностей людини, її здатність до праці.

Межа виробничих можливостей національної економіки □ максимальний обсяг продукції, яку може виробити економіка за даного рівня технологічного розвитку і наявних чинників виробництва.

2.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 У різноманітному житті людей важливу роль відіграють політичні інститути, діяльність великих особистостей, наукові відкриття, релігія тощо. Чому ж науковий підхід до пояснення суспільних процесів починається з вивчення суспільного виробництва?

2 Що таке економічні ресурси? Чи згодні ви з тим, що час являє собою економічний ресурс?

3 Якою є альтернативна вартість навчання в академії?

4 Яким чином обмеженість ресурсів і альтернативні витрати

впливають на поведження підприємців?

5 Що відбулося б із кривою виробничих можливостей суспільства, якби зросли всі чинники виробництва або якби наукові відкриття підвищили продуктивність наявних ресурсів?

6 Що відбулося б, якби удосконалення застосовувалися тільки при виготовленні предметів споживання?

2.2 Вправи

1 Заповніть таблицю 2.1 і побудуйте криву виробничих можливостей економіки.

Таблиця 2.1

Варіанти виробництва	Нафта, млн т	Цукор, тис. т	Альтернативна вартість нафти в цукрі	Альтернативна вартість цукру в нафті
А	0	40		
Б	4	36		
У	8	28		
Г	12	16		
Д	16	0		

2 Заповніть таблицю 2.2 і побудуйте криву виробничих можливостей економіки.

Таблиця 2.2

Варіанти виробництва	Мило, млн шт.	Чай, т	Альтернативна вартість чаю в милі	Альтернативна вартість мила в чаї
А	15	0		
Б	14	1		
У	12	2		
Г	9	3		
Д	5	4		
Е	0	5		

3 Підприємство має у своєму розпорядженні ресурси в обсязі 100 одиниць. Для виробництва однієї одиниці товару А потрібно дві одиниці ресурсів, товару Б - 5 одиниць ресурсів. За

приведеними нижче комбінаціями випуску двох продуктів визначте ефективний, неефективний і неможливий варіанти виробництва, обґрунтувавши свій вибір відповідними розрахунками:

- а) 10 одиниць товару А і 16 одиниць товару Б;
- б) 20 одиниць товару А і 12 одиниць товару Б;
- в) 30 одиниць товару А і 10 одиниць товару Б;
- г) 40 одиниць товару А і 2 одиниці товару Б;
- д) 35 одиниць товару А і 3 одиниці товару Б.

4 Підприємство має у своєму розпорядженні ресурси в обсязі 200 одиниць. Для виробництва однієї одиниці товару Х потрібно 4 одиниці ресурсів, товару У \square 5 одиниць ресурсів. За приведеними нижче комбінаціями випуску двох продуктів визначте ефективний, неефективний і неможливий варіанти виробництва, обґрунтувавши свій вибір відповідними розрахунками:

- а) 50 одиниць товару Х і 0 одиниць товару У;
- б) 20 одиниць товару Х і 24 одиниць товару У;
- в) 30 одиниць товару Х і 16 одиниці товару У;
- г) 20 одиниць товару Х і 30 одиниць товару У;
- д) 15 одиниць товару Х і 17 одиниць товару У.

5 Припустимо, що країна Альфа може випускати 12 млн автомобілів на рік і 8 млн т пшениці, а країна Бета \square відповідно 2 млн автомобілів і 2 млн т пшениці. Нарисуйте гіпотетичні криві виробничих можливостей двох країн. Припустимо, що через 10 років виснаження ресурсів у країні Альфа призвело до скорочення виробничих можливостей, що виразилося у виробництві 9 млн авто і 7 млн т пшениці. У країні Бета завдяки розвитку НТП і збільшенню нагромадження виробничі можливості зросли в 4,5 разу. Накреслить гіпотетичні криві виробничих можливостей двох країн у нових умовах і зробіть порівняльний аналіз їхніх виробничих потенціалів.

6 Побудуйте криву виробничих можливостей економіки острова, на якому 5 людей збирають щодня або 400 кг бананів,

або 200 кг ананасів. Як зрушиться крива виробничих можливостей економіки, якщо на острів буде завезена техніка, що дозволяє збирати щодня 560 кг бананів?

7 Побудуйте криву виробничих можливостей економіки острова, на якому 4 людини збирають щодня або 400 кг кокосів, або 200 кг ананасів. Як зрушиться крива, якщо за допомогою завезеної техніки можна буде збирати 800 кг кокосів або 1200 кг ананасів?

8 На рисунку 2.1 показано співвідношення між обсягом нагромадження і рівнем поточного споживання двох країн. Припустимо, що використання однієї одиниці доходу на нагромадження дає приріст трьох одиниць споживання в наступному році. Накреслить лінію, що ілюструє границі споживання і нагромадження в другому і третьому роках за умови, що пропорція, у якій дохід розпадається на споживання і нагромадження, не змінюється.

Рисунок 2.1 Розподіл доходу на нагромадження і споживання

2.3 Задачі

1 Інженер Сидорова М.І. заробляє 800 грн на місяць, працюючи по 8 год на день 25 днів протягом місяця. На базарі за коропом по 2,5 грн за кілограм потрібно стояти годину, а за коропом по 5 грн за кілограм черги немає. За якого обсягу покупок раціональне придбання більш дешевого коропа для

інженера Сидорової М.І.? Дайте аналітичний і графічний розв'язок задачі.

2 Системотехнік Петренко заробляє в годину 12 грн. Його мати на пенсії. У магазині за яловичиною по 8 грн за кілограм потрібно стояти годину, за яловичиною по 12 грн за кілограм черги немає. Визначте, за якого обсягу покупок системотехніку Петренко раціонально придбати більш дешеву яловичину? Аналогічно □ для його матері? Дайте аналітичний і графічний розв'язок задачі.

3 Економіка країни Альфа має два ресурси: працю і газ. Зарплата робітника, який добуває газ, □ 200 дол. на місяць, вартість 1 т газу □ 400 дол. Видобуток газового палива на місяць складає 2 т на одного робітника. Визначте, за якого рівня продуктивності праці з видобутку газу раціональне придбання за кордоном альтернативного ресурсу □ нафти вартістю 1000 дол. за 1 т?

2.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Економічні ресурси являють собою:

- а) реально втягнуті в процес виробництва ресурси;
- б) елементи, що можуть бути використані для виробництва економічних благ;
- в) вироблені ресурси;
- г) усі наявні на землі природні ресурси.

2 Що з перерахованого не входить до складу економічних ресурсів:

- а) капітал;
- б) робоча сила;
- г) земля;
- д) підприємницька здатність;
- е) інформація;

- ж) усі попередні відповіді правильні;
- и) усі попередні відповіді неправильні?

3 Рідкість економічних ресурсів означає:

- а) їхню недостатність для виробництва предметів розкоші;
- б) їхню недостатність для одночасного і повного задоволення потреб усіх членів суспільства;
- в) відсутність достатньої кількості ресурсів для 100відсоткового завантаження виробничих потужностей усіх підприємств.

4 Чим економічне благо відрізняється від неекономічного?

- а) неекономічні блага є в будь-якій кількості, а економічні в обмеженій;
- б) економічні блага є в будь-якій кількості, а неекономічні в обмеженій;
- в) неекономічні блага, на відміну від економічних, не є засобом задоволення потреб?

5 Розподіл суспільного продукту на необхідний і додатковий обумовлено:

- а) капіталістичним ладом суспільства;
- б) необхідністю нормального відтворення робочої сили;
- в) досягнутим рівнем продуктивності суспільної праці, за якого частина чистого продукту залишається незатребуваною з метою відтворення робочої сили.

6 Альтернативні витрати нового кафе це:

- а) оплата первісних безповоротних витрат, необхідних при відкритті кафе;
- б) ціна інших товарів і послуг, виробництвом яких пожертвували заради будівництва цього кафе;
- в) витрати на наймання персоналу, будівництво (оренду) будинку, придбання устаткування і сировини.

7 Графічно альтернативні витрати відображаються:

- а) в увігнутості кривої виробничих можливостей економіки;
- б) у вигляді будь-якої точки на границі виробничих

можливостей економіки;

в у вигляді точки, що характеризує максимально можливий обсяг виробництва одного з продуктів.

8 Закон зростаючих альтернативних витрат:

- а) діє в будь-якій економіці;
- б) виявляє свою дію тільки в економіці обмежених ресурсів;
- в) характеризує тільки виробництво предметів споживання, але не належить до процесу виготовлення засобів виробництва;
- г) характеризує тільки випуск засобів виробництва, але не належить до процесу виготовлення предметів споживання.

9 Якщо обсяг економічних ресурсів, яким володіє суспільство, збільшився, то:

- а) крива виробничих можливостей економіки зрушиться вліво;
- б) крива виробничих можливостей економіки зрушиться вправо;
- в) крива виробничих можливостей економіки перетвориться в пряму лінію;
- г) крива виробничих можливостей економіки буде мати колишній вигляд.

10 Якщо мета суспільства \square економічна ефективність, то:

- а) економіка спроможна повністю використовувати економічні ресурси;
- б) суспільство прагне максимізувати віддачу від обмежених ресурсів;
- в) суспільство прагне вибрати таку комбінацію економічних благ, що дозволила б зняти проблему обмеженості ресурсів.

11 Удосконалювання технологій зрушує криву виробничих можливостей економіки:

- а) вправо;
- б) уліво;
- в) нагору;
- г) униз.

12 Виберіть визначення, що позначають економічні

ресурси:

- а) виробничі блага, створені природою або людьми;
- б) економічний потенціал суспільства;
- в) елементи, використовувані у виробництві економічних благ;
- г) компоненти, необхідні для створення життєвих благ.

13 Знайдіть визначення, що позначають потреби:

- а) стан незадоволеності або нестатку, що люди прагнуть перебороти;
- б) бажання, підкріплені платоспроможним попитом;
- в) внутрішні мотиви, що спонукають до економічної діяльності;
- г) бажання робити покупки незалежно від наявних коштів.

14 Крива виробничих можливостей ілюструє:

- а) точні кількості двох товарів, які виробництво має намір виробляти;
- б) кращу з можливих комбінацій товарів за наявності даної кількості ресурсів;
- в) альтернативну комбінацію товарів за наявності даної кількості ресурсів;
- г) вплив додаткових чинників виробництва.

2.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

1 Шляхи забезпечення умов для безперервного розвитку потреб.

2 Основні напрямки більш повного використання виробничого потенціалу України.

3 Роль економічних суперечностей у соціально-економічному розвитку країни та способи їх вирішення.

Рекомендована література

- 1 Політична економія: Навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.С. Савчук та ін.; За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 2 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 3 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. □ К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.
- 4 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. □ М.: Республика, 1992. □ Т. 1-2.
- 5 Климко Г.Н. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2004. – 615 с.
- 6 Камаєв В.Д. Практичний посібник до семінарських занять з економічної теорії. – М.: ВЛАДОС, 1998. – 272 с.
- 7 Огібін Ю.А. Мікро-, макроекономіка. Практикум. – СПб.: Літера плюс, 1994. – 432 с.
- 8 Мочерний С.В. Політекономія: Посіб. для студ. вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 368 с.

ТЕМА 3. ТИПИ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Виробнича функція □ взаємозв’язок між максимальним обсягом продукції, яку можна виробити, і витратами чинників виробництва, потрібних для цього обсягу.

Економічна формація □ спосіб виробництва як єдність і взаємодія продуктивних сил і даного типу суспільно-виробничих відносин.

Економічні відносини □ відносини і зв’язки між людьми, що виникають у процесі суспільного виробництва, розподілу,

обміну і споживання.

Загальний економічний закон відповідності □ відповідність усіх структурних елементів економічних відносин за своїми якісними параметрами рівню розвитку і характеру продуктивних сил.

Поділ праці □ процес відокремлення різних видів виробничої діяльності, завдяки чому окремі групи виробників закріплюються на тривалий період за певними видами виробничої діяльності.

Продуктивні сили □ система чинників виробництва, яка забезпечує перетворення речовин природи, відповідно до потреб людей створює матеріальні та духовні блага і визначає зростання продуктивності суспільної праці.

Продуктивність праці □ ефективність, плідність праці людського чинника як основної продуктивної сили.

Спосіб виробництва □ єдність і взаємодія продуктивних сил, що перебувають на певному рівні розвитку, і даного типу виробничих відносин.

Технологічний спосіб виробництва □ поєднання знарядь праці з матеріалами, технологією, енергією, інформатикою та організацією виробництва.

3.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Економічна система: її суть та структурні елементи. Продуктивні сили як матеріальна основа економічної системи.

2 Економічні відносини як суспільна форма і спосіб організації економічної системи. Структура економічних відносин.

3 Типи та еволюція економічних систем.

4 Чому потрібно класифікувати економічні системи? До якого типу належить економічна система України з погляду технологічного розвитку? Обґрунтуйте свою думку.

5 Чому продуктивні сили є серцевиною економічної

системи? Чи можна сучасні продуктивні сили розглядати водночас як природні і суспільні продуктивні сили? Обґрунтуйте відповідь.

3.2 Вправи

1 Проаналізуйте експертні оцінки рангів порівняльної конкурентоспроможності різних національних моделей змішаної економіки на початок ХХІ ст. та поясність їх (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Країна	Економічна могутність	Роль держави	Фінанси	Інфраструктура	Управління	Наука та технологія	Людські ресурси
Японія	1	2	1	5	1	1	1
США	6	1	4	1	4	2	2
Німеччина	2	4	6	6	3	4	4
Швейцарія	3	3	2	10	2	3	3
Канада	10	6	11	2	11	17	5

2 Радянський період історії України (1917 – 1991 рр.) інколи називають «великим економічним експериментом», який довів помилковість соціалістичної ідеї. Чи згодні ви з цією точкою зору? Чому?

3 Поясність, який розділ сучасної економічної теорії – мікроекономіка чи макроекономіка – більш універсальний для вивчення неринкових економічних систем.

4 Поясність, що таке «національні моделі змішаної економіки» та які їх основні типи?

3.3 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Основними типами економічних систем прийнято вважати:

- а) традиційну, ринкову, адміністративно-командну економіку;
- б) натуральне господарство, товарне господарство, планову економіку;
- в) товарне виробництво, змішану економіку, ринкову економіку;
- г) традиційну, змішану, ринкову економіку.

2 Економічна система:

- а) потребує поєднання індивідуальних ринків, пов'язаних один із одним;
- б) являє собою конкретну систему інституціональних установок і координаційних механізмів, які використовуються при вирішенні проблеми економічного використання ресурсів;
- в) потребує наявності якої-небудь центральної влади, наприклад державної, яка координує всю економічну систему;
- г) являє собою план чи схему, яка дозволяє фірмі одержувати гроші за рахунок якоїсь іншої фірми.

3 Критеріями розмежування типів економічних систем є:

- а) рівень добробуту членів суспільства;
- б) тип координації та управління економічними діями суб'єктів;
- в) форма власності на ресурси;
- г) правильні відповіді б), в).

4 Відмінною особливістю адміністративно-командної економіки є:

- а) поєднання ринкового механізму з державними методами регулювання;
- б) централізоване директивне планування виробництва і розподілу ресурсів;

в) свобода вибору підприємницької діяльності;
г) платність послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, культури.

4 Ознаками ринкової економіки є:
а) безпосередній зв'язок виробництва і споживання;
б) приватна власність на матеріальні ресурси і вироблену продукцію;
в) роль держави в економіці обмежена;
г) правильні відповіді б), в).

5 Головною ознакою сучасної змішаної економіки є:
а) наявність натурального виробництва, яке доповнює товарне;
б) поєднання натурального і товарного виробництва;
в) поєднання ринкового та державного регулювання економіки без переважання одного з них;
г) поєднання ручного, машинного та автоматизованого елементів у технологічному способі виробництва.

6 Необхідність державного втручання в економіку обумовлена тим, що:
а) ринок породжує монополію, а тому необхідний захист конкуренції;
б) неконтрольована диференціація доходів загрожує соціальній стабільності;
в) ринковий механізм не може справитися з циклічними коливаннями;
г) всі відповіді правильні.

7 Фундаментальна проблема, з якою стикаються всі економічні системи, – це:
а) інвестиції;

- в) споживання;
- б) виробництво;
- г) обмеженість ресурсів.

8 Проблеми що, як, для кого виробляти актуальні тільки:

- а) для системи з централізованим плануванням;
- в) будь-якої системи;
- б) ринкової економіки;
- г) відсталого економічного системи.

9 До основних рис перехідної економічної системи належать:

- а) нестійкість і невизначеність;
- б) альтернативність вибору (багатоваріантність розвитку);
- в) виникнення і функціонування перехідних економічних форм та висока ризикованість;
- г) всі відповіді правильні.

3.4 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1** Економічна система суспільства.
- 2** Суспільний поділ праці: сутність і структура.
- 3** Цивілізаційний підхід до періодизації суспільного розвитку: сутність, особливості, характеристика.
- 4** Організаційно-економічні відносини та їх місце в економічних відносинах.

Рекомендована література

1 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.

2 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001р. – 328 с.

3 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.

4 Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. – К.: Знання, КОО, 2000. – 607 с.

5 Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія: Підруч. для вузів. – К., 2000. – 526 с.

6 Економічна теорія: політична економія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2001. – 581 с.

ТЕМА 4. РИНКОВА ЕКОНОМІКА. РИНОК ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Валовий дохід – добуток ціни на кількість продукції ($P \times Q$).

Досконала (чиста) конкуренція – ситуація, коли жоден виробник не може впливати на ринкову ціну.

Конкурентний ринок – ринок, на якому так багато продавців і покупців певного товару, що ніхто не може вирішальним чином впливати на ринкову ціну.

Конкуренція – економічне змагання за досягнення кращих результатів у будь-якій сфері діяльності, боротьба товаровиробників за найбільш вигідні умови господарювання,

одержання максимального прибутку.

Монополія – ринкова ситуація, коли певний товар поставляється єдиним підприємством, яке здатне впливати на обсяг виробництва і на ціну товару.

Монополія часткова – ринкова ситуація, коли кількість продавців така незначна, що кожен з них здатен впливати на загальний обсяг пропонування і на ціну.

Недосконала конкуренція – ринкова ситуація, коли підприємство або об'єднання підприємств виробляє і постачає таку частку продукту, що може вирішальним чином впливати на формування ціни. Недосконалою конкуренцією є: чиста монополія, олігополія, монополістична конкуренція.

Олігополія – ситуація в умовах недосконалої конкуренції, коли виробництво в певній галузі контролюється невеликою кількістю підприємств.

Попит – потреба в товарах (послугах), яка зумовлена платоспроможністю і виражена в грошовій формі.

Пропозиція – кількість продукту, що може бути доставлена на ринок для продажу за кожної можливої ціни протягом визначеного проміжку часу.

Ринкова система – система ринків, цін та конкуренції.

Ринковий механізм – координація діяльності суб'єктів через систему цін.

Ринок – обмін, що здійснюється відповідно до законів товарного виробництва та обміну.

Рівноважна ціна – ціна, за якої не має ні дефіциту, ні надлишку товарів і послуг; ціна на конкурентному ринку, за якої величина попиту і величина пропозиції збігаються.

Цінова еластичність попиту – відношення відсотка зміни величини попиту до відсотка зміни ціни.

Цінова еластичність пропозиції – вимірюється відсотком зміни величини пропозиції внаслідок зміни ціни товару на 1 %.

4.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

- 1 Сутність, структура, функції, суб'єкти й об'єкти ринку.
- 2 Попит і пропозиція, їхня еластичність.
- 3 Ринкова рівновага.
- 4 Конкуренція: суть і види.
- 5 Сутність, витоки та види монополізму.

4.2 Вправи

1 Поясніть, чому і яким чином ринкова система забезпечує координуючі і організаційні механізми, що виключають хаос у ринковій економіці.

2 Використовуючи навчальну і наукову літературу, подану до семінарського заняття даної теми, напишіть трактування ринку. Обґрунтуйте своє розуміння ринку.

3 Поясніть закон попиту. Чому крива попиту є спадною? Чинники попиту.

4 Поясніть закон пропозиції. Чому крива пропозиції є висхідною? Чинники пропозиції.

5 За допомогою графіка рівноваги попиту і пропозиції поясніть: 1) сутність рівноважної ціни; 2) ринкову рівновагу; 3) ринковий механізм.

6 Поясніть, що вимірює цінова еластичність попиту.

7 Поясніть терміни: еластичний попит, нееластичний попит, одинична еластичність попиту, абсолютно еластичний попит, абсолютно нееластичний попит.

8 Чому за нееластичного попиту зниження ціни зменшує валовий дохід підприємства, тоді як за еластичного попиту зниження ціни збільшує валовий дохід? Обґрунтуйте відповідь.

9 Чому широке розосередження економічної влади становить:

- основу існування конкуренції;
- регулює використання цієї влади;
- обмежує можливості зловживання нею? Поясніть відповідь.

10 Назвіть моделі ринків. Поясніть, чому моделі ринків зумовлені формами конкуренції?

4.3 Задачі

1 Функція попиту на товар має вигляд $D = 30 - 5P$, а функція пропозиції – $S = -5 + 2P$.

Визначте:

- а) ціну рівноваги й обсяг продажу;
- б) яким чином зміняться попит й пропозиція, якщо встановиться ринкова ціна на рівні 4 грн;
- в) що відбудеться з обсягом продажу, якщо ринкова ціна встановиться на рівні 6 грн.

2 У таблиці 4.1 наведено дані, що характеризують різні ситуації на ринку товару А.

Таблиця 4.1

Ціна, грн	Обсяг попиту, млн од	Обсяг пропозиції, млн од
8	70	10
16	60	30
24	50	50
32	40	70
40	30	90

Завдання:

- а) побудуйте криві попиту та пропозиції товару А;
- б) визначте, чому дорівнюють рівноважні ціна та обсяг на даному ринку;
- в) якщо ринкова ціна дорівнює 40 грн, то що є характерним для даного ринку – надлишок чи дефіцит? Відзначте цю величину на графіку.

3 Ціна товару знизилася з 50 до 20 грн, внаслідок чого замість 50 одиниць товару, що куплялися раніше, почали купувати 150 одиниць. Розрахуйте еластичність попиту за ціною та зробіть висновки.

4.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Шляхом розподілу економічних ресурсів на мікро- та макрорівні за рахунок коливань попиту та пропозиції ринок виконує:

- а) функцію регулювання;
- б) функцію стимулювання;
- в) функцію санації;
- г) розподільчу функцію.

2 Зумовлюючи соціальне розшарування суспільства за доходами, ринок виконує:

- а) функцію регулювання;
- б) інформативну функцію;
- в) функцію санації;
- г) розподільчу функцію.

3 Графічне представлення залежності між ціною товару та його кількістю, яку продавці пропонують на ринку, – це:

- а) крива виробничих можливостей;
- б) крива попиту;
- в) крива пропозиції;
- г) крива Лоренца.

4 Якщо ціна товару знаходиться вище точки перетину кривих попиту та пропозиції, то виникає:

- а) зростання безробіття;
- б) дефіцит товару;
- в) надлишок товару;
- г) всі варіанти неправильні.

5 З нижче наведеного переліку виділіть чинники, що призведуть до падіння попиту на товар А:

- а) зменшення доходів споживачів;
- б) очікування зростання ціни на товар А;
- в) зростання цін на товари-замінники;
- г) падіння пропозиції товару А.

6 Ринкова структура, коли декілька великих фірм монополізують виробництво та збут основної маси продукції і ведуть між собою нецінову конкуренцію, – це:

- а) досконала конкуренція;
- б) олігополістична конкуренція;
- в) монополістична конкуренція;
- г) олігопсонічна конкуренція.

7 Ринкова система – це система:

- а) ринків, монополії і конкуренції;
- б) ринків, цін і конкуренції;
- в) приватної власності, свободи підприємництва і цін;
- г) недосконалої конкуренції, монопольних цін і обмеженої ролі держави.

8 Ринкові відносини – це:

- а) процес купівлі-продажу товарів;
- б) складова економічних відносин;
- в) відносини і зв'язки, що складаються у сфері обміну;
- г) відносини і зв'язки, які складаються між продавцями і покупцями в процесі купівлі-продажу ресурсів;
- д) усі відповіді правильні.

9 Ринок – це:

- а) місце торгівлі товарами;
- б) інститут або механізм, який зводить покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг;
- в) сукупність відносин попиту і пропонування;
- г) обмін, що здійснюється відповідно до законів товарного виробництва і обігу.

10 Попит – це:

- а) сукупна потреба в товарах усіх споживачів;
- б) обсяг продажу товару залежно від його ціни;
- в) кількість продукту, в якій існує потреба споживачів;
- г) потреба в товарах (послугах), зумовлена платоспроможністю споживачів і виражена в грошовій формі;
- д) усі відповіді правильні.

11 Рівноважна ціна – це:

- а) ціна, за якою немає дефіциту;
- б) ціна, яка відповідає точці перетину спадної кривої попиту і висхідної кривої пропонування;
- в) ціна, за якої немає ні дефіциту, ні надлишку товарів і послуг;
- г) ціна на конкурентному ринку, за якої величини попиту і пропонування рівні;
- д) усі відповіді правильні.

12 Ринковий механізм – це:

- а) співвідношення попиту і пропонування на ринку;
- б) здатність ринкових сил (попиту, пропонування, конкуренції тощо) синхронізувати рішення про купівлю і продаж;
- в) механізм координації діяльності суб'єктів через систему цін;
- г) механізм вільного ціноутворення.

13 Попит є еластичним за ціною, якщо:

- а) зміна ціни на 1 % спричиняє більшу ніж на 1 % зміну величину попиту;
- б) зміна ціни на 1 % спричиняє меншу ніж на 1 % зміну величини попиту;
- в) відсоток зміни величини попиту дорівнює відсотковій зміні ціни;
- г) найменші зміни в ціні спричиняють невизначено великі зміни у величині попиту.

- 14 Ознаками конкуренції є:
- а) широке розсіювання економічної влади;
 - б) велика кількість продавців і покупців;
 - в) кожен продавець, як і покупець, «відданий на милість» ринку;
 - г) встановлення межі для реалізації покупцями і продавцями особистого інтересу;
 - д) усі відповіді правильні.

15 У сучасній ринковій економіці панівною є конкуренція:

- а) чиста;
- б) монополістична;
- в) досконала;
- г) недосконала;
- д) олігополістична.

16 Моделей ринку монополістичної конкуренції підприємств за кількістю може бути:

- а) дуже багато;
- б) одна;
- в) декілька;
- г) багато.

4.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Ринкова система та її основні складові.
- 2 Попит і пропозиція в умовах конкурентної економіки.
- 3 Еластичність попиту і пропозиції на індивідуальних ринках.
- 4 Механізм формування рівноважної ціни.
- 5 Роль антимонопольного законодавства України в

забезпеченні добросовісної конкуренції.

Рекомендована література

- 1 Башнянин Г.І. Політична економія: Навч. посібник. – К.: Ніка-Центр, 2000. – 527 с.
- 2 Економічна теорія: політична економія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2001. – 581 с.
- 3 Ніколенко Ю.В. Політекономія: підручник. – К.: ЦУЛ, 2003р. – 412 с.
- 4 Основи економічної теорії: М.М. Гуревичев. Навч. посібник – Харків: НТУ ”ХП”, 2003р. – 288 с.
- 5 Основи економічної теорії: Навч. посібник / За ред. С.В. Мочерного. – К.: Академія, 2003. – 480 с.
- 6 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 7 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 8 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк.: – Знання, 1997. – 743 с.
- 9 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.

ТЕМА 5. ВІДНОСИНИ ВЛАСНОСТІ ТА ЇХ МІСЦЕ В ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Власність характеризує відносини між людьми з приводу виробництва і відчуження – привласнення його результатів – матеріальних благ і послуг.

Економічний зміст власності – глибинна сутність відносин

власності, що характеризує відособлене присвоєння результатів економічної діяльності людей.

Експлуататорська власність – тип відносин, за яких стає можливим привласнювати результати праці інших власниками засобів виробництва.

Об'єкти власності – майно чи результати праці, з приводу яких виникають відносини власності.

Ознаки власності – суттєві, істотні властивості, що розкривають економічний зміст власності.

Право власності – юридична форма прояву відносин власності, що реалізується в трьох атрибутах: право володіння, право розпорядження, право користування.

Приватна власність – вид власності, за якого всі три функції права власності належать окремій приватній особі.

Суб'єкти власності – фізичні чи юридичні особи, які вступають у відносини власності.

Суспільна власність – вид власності, за якого її функції – володіння, розпорядження і користування – належать не одному приватному суб'єкту, а багатьом.

Трудова власність – тип відносин, за яких майно, котрим володіє власник, є результатом його особистої праці чи праці членів його сім'ї.

5.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

- 1 Власність як економічна та юридична категорія.
- 2 Структура власності та її історичні типи, види і форми.
- 3 Тенденції в розвитку відносин власності на сучасному етапі.
- 4 Реформування відносин власності в Україні.

5.2 Вправи

- 1 Чи існує власність на острові Робінзона Крузо?
- 2 Капіталістична приватна власність прискорює диференціацію товаровиробників на капіталістів і найманих робітників і все-таки дрібнобуржуазна власність відтворюється знову і знову. Чому власність на засоби виробництва не існує в одній формі?
- 3 Чому відносини власності змінюються? Що лежить в основі їхнього розвитку? Чи будь-яка зміна відносин власності призведе до зміни економічної системи? Підтвердіть свою точку зору історичними прикладами.
- 4 Якщо власник буде сам господарювати на об'єкті, що йому належить, йому ні з ким не доведеться ділитися доходами, отриманими у ході реалізації його власності, і це йому вигідно. Однак на практиці об'єкт власності найчастіше відчужується від власника і права користування ним передаються іншому суб'єктові. Чому?
- 5 У чому полягають особливості оренди як форми реалізації власності?
- 6 Які права власності передає орендодавець орендареві при укладанні орендного договору?
- 7 У якій формі орендної плати найбільше ступені зацікавлений орендар: у вигляді фіксованої суми або відсотка від виторгу? Чому? Аналогічно – орендодавець?
- 8 Які терміни орендного договору влаштовують орендаря: короткі або довгі? Чому? Аналогічно – орендодавця?
- 9 В яких випадках партнери будуть створювати командитне товариство?
- 10 Якщо ви хочете відкрити власну бухгалтерську фірму, то який з типів підприємств буде для вас найбільш прийнятним у даному випадку? Чому?
- 11 Які можливості для інвестування капіталу надають індивідуальна приватна фірма і партнерство?
- 12 Проведіть порівняння партнерства й індивідуальної приватної фірми за такими критеріями:

- керування;
- вилучення капіталу з бізнесу;
- частка ризику особистого майна при банкрутстві.

13 Чи можна стверджувати, що для споживачів країн соціалістичного табору, де панувала державна власність, була характерна менш раціональна поведінка, ніж для споживачів розвинутих країн? Від яких чинників залежить ступінь раціональності поведінки споживача?

14 Яка, на ваш погляд, найбільш ефективна форма власності? Чому?

15 Дослідіть процес приватизації в Україні та європейських країнах. Чи досягла приватизація в Україні своєї основної мети? Доведіть використовуючи приклади.

16 На підставі статистичних даних розрахуйте структуру форм власності в нинішній економіці України.

5.3 Задачі

1 Автотранспортна компанія, що забезпечує пасажирські перевезення, вирішує проблему оренди приміщення для диспетчера таксі. Можливі варіанти представлені в таблиці 5.1

Таблиця 5.1

Варіант	Характеристика об'єкта	Вартість об'єкта, дол.	Ставка орендної плати в рік,	Оплата	Термін оренди

			%	комунальних послуг на місяць, грн	
1	Двокімнатна квартира в центрі середнього міста	10000	10	200	до 10 років
2	Трикімнатна квартира не в центрі міста	12000	8	250	до 5 років
3	Двокімнатна квартира не в центрі міста	8000	10	180	до 1 року

1 Курс гривні до долара 8,3. З огляду на те, що розташування квартири не має особливого значення для роботи диспетчера, визначте розмір орендної плати з кожного варіанта і виберіть найбільш придатний.

2 Розрахуйте розмір орендної плати для складного майнового комплексу вартістю 200 млн дол., 40 % вартості якого складають нові фонди; 60 % вартості об'єкта припадає на фонди середнього ступеня зносу. Амортизаційні відрахування складають 20 % вартості, орендний відсоток – 4 %, $K_0=0,6$, $K_3=0,7$.

3 Розрахуйте розмір орендної плати для складного майнового комплексу, якщо відомо, що вартість його складає 17,5 млрд грн; частка нових фондів у майновому комплексі дорівнює 70 %; на цілком зношені об'єкти припадає 10 % загальної вартості, на об'єкти середнього ступеня зносу – 20 %. Орендний відсоток дорівнює 5 %, норма амортизації 10 %, коефіцієнт, що враховує частку залишкової вартості в первісній, дорівнює 0,5, коефіцієнт завантаження об'єкта дорівнює одиниці.

4 Розрахуйте розмір орендної плати для складного майнового комплексу вартістю 4350000 доларів; об'єкти малого ступеня зносу в ньому складають 50 %, середнього ступеня зносу – 30 % і високого ступеня зносу – 20 %. Як зміниться розмір орендної плати, якщо до орендодавця звернуться одночасно 2, 3 або 4 орендаря? Орендний відсоток дорівнює 3 %,

норма амортизації 10 %, $K_0=0,6$; $K_3=1$.

5 До складу великого майнового комплексу входить три заводи, вартості яких дорівнюють відповідно 10, 20, 30 млн грош. од. Усі три заводи здаються в оренду. Устаткування першого заводу зношено майже цілком, другого – наполовину, третій завод недавно введений в експлуатацію. Амортизаційні відрахування складають 10 % вартості об'єкта, коефіцієнт завантаження устаткування 0,8 %. Коефіцієнт, що враховує частку залишкової вартості в первісній, дорівнює 0,2. Орендний відсоток дорівнює 5 %. Орендодавець запросив орендну плату в сумі 6,8 млн грош. од. Поясніть, чи піде орендар на такі умови оренди? Доведіть раціональність розміру орендної плати з боку орендаря розрахунками.

5.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Виберіть найбільш коректне визначення власності як економічної категорії:

- а) власність – це ставлення людини до речі;
- б) власність є відносинами як мінімум двох суб'єктів, один із яких привласнює об'єкт, а інший відчужує його;
- в) власність являє собою право володіння яким-небудь об'єктом;
- г) власність – це речі, що оточують нас.

2 Економічна реалізація власності означає:

- а) таке використання об'єктів власності, що дозволяє регулярно одержувати дохід у будь-якій формі;
- б) застосування корисних властивостей благ для себе;
- в) повне розпорядження об'єктом власності;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

6 Чи будуть державні підприємства завжди менш ефективні, ніж приватні:

- а) так, оскільки страйкують зараз тільки державні

службовці;

б) ні, тому що в ряді галузей виробничої і соціальної інфраструктури потрібне централізоване керування, яке мінімізує витрати;

в) усе залежить від галузі економіки;

г) усі попередні відповіді неправильні?

4 Власність – це:

а) категорія, що характеризує необмежену в часі належність об'єкта власності певному суб'єкту;

б) відносини між індивідами щодо відчуження – привласнення діяльності чи її результатів;

в) не річ, а відносини між людьми з приводу виробництва і привласнення речей – продуктів праці;

г) ставлення індивідів один до одного і відповідно їх ставлення до засобів і продуктів праці.

5 Видами власності є:

а) суспільна;

б) трудова;

в) приватна;

г) феодална;

д) капіталістична.

6 Суспільна власність – це:

а) власність, за якої три її функції – володіння, розпорядження, користування – належать не одному приватному суб'єкту, а багатьом, групі осіб, колективу чи суспільству;

б) власність, яка реалізується через суспільне присвоєння й управління;

в) власність, яка існує у формі акціонерної власності;

г) власність, яка існує в даному суспільстві та відповідає рівню і характеру розвитку продуктивних сил.

7 Приватна власність – це:

а) власність, яка знімає відносини відчуження;

б) власність, за якої три функції права власності належать окремій приватній основі;

- в) експуататорська власність;
- г) власність, за якої окрема особа володіє засобами виробництва;
- д) усі відповіді неправильні.

8 Формами суспільної власності є:

- а) групова, акціонерна, колективна;
- б) муніципальна;
- в) профспілок і партій;
- г) товариств і фондів;
- д) усі відповіді правильні.

9 Формами приватної власності є:

- а) рабовласницька;
- б) капіталістична;
- в) дрібнотоварна;
- г) державна.

10 Об'єктами власності є:

- а) земля, включаючи корисні копалини;
- б) засоби виробництва, створені людиною;
- в) робоча сила людини;
- г) усі природні ресурси, якими суспільство може володіти;
- д) підприємницький хист.

11 Що з перерахованого нижче не належить до особливостей оренди як форми реалізації власності:

- а) орендар здобуває право володіння на період оренди;
- б) об'єкт власності відчужується від власника і переходить до користувача;
- в) договірний характер відносин;
- г) орендар може відчужувати орендований об'єкт протягом терміну оренди?

5.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Власність у системі виробничих відносин.

2 Трансформація форм власності в перехідній економіці України.

3 Шляхи і методи роздержавлення власності в постсоціалістичних країнах.

Рекомендована література

1 Економічна теорія: політична економія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2001. – 581 с.

2 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Відп. ред. Г.Н. Климко. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 615 с.

3 Основы экономической теории: Учеб. для вузов / Под ред. С.В. Мочерного. – К., 2000. – 607 с.

4 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001р. – 508с.

5 Беляев О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.

6 Основи економічної теорії / За ред. С.В. Мочерного. – Тернопіль: АТ «Тарнекс», 1993. – 686 с.

7 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк.: – Знання, 1997. – 743 с.

ТЕМА 6. АКЦІОНЕРНА ВЛАСНІСТЬ. АКЦІЇ ТА ЇХ ВИДИ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Акція – цінний папір без установленого строку дії, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві і дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду.

Дивіденд – дохід, який отримує власник акції за рахунок

прибутку акціонерного товариства.

Інфраструктура ринку – система підприємств і організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів, робочої сили.

Кредит – позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення зі сплатою відсотка; економічні відносини між кредитором і позичальником.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений строк з виплатою фіксованого відсотка.

Фіктивний капітал – акції, облігації та інші цінні папери, які обертаються на фондовій біржі.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають відносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також забезпечують інші права, що впливають із цих документів, іншим особам.

6.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

- 1 Чим облігація відрізняється від акції?
- 2 У чому полягають розходження в соціально-економічному положенні акціонерів і облігаціонерів?
- 3 Капіталісти постійно ведуть один з одним конкурентну боротьбу, особливо – виробники однорідної продукції. Що ж змушує їх поєднуватися в акціонерні товариства?
- 4 Теоретично величина контрольного пакета акцій

дорівнює 50 % плюс одна акція. Чому ж на практиці контрольний пакет акцій може складати і менше 50 % їхньої загальної кількості?

5 Відомо, що чим більші розміри функціонуючого капіталу, тим більше прибутку за інших рівних умов привласнює капіталіст. Чому ж тоді засновники акціонерних товариств не прагнуть мати великі капітали?

6.2 Вправи

1 Яким чином розподіляються доходи корпорації і чому саме такий порядок їхнього розподілу є легітимним?

2 Напишіть формулу курсу акції. Поясніть, які чинники впливають на ринкову ціну акції.

6.3 Задачі

1 Статутний капітал відкритого акціонерного товариства складається з 180000 простих і 20000 привілейованих акцій номінальною вартістю по 100 грн кожна. Визначте, на яку суму потрібно придбати акцій, щоб забезпечити безумовний контроль над капіталом акціонерного товариства? Скільки відсотків відносно статутного капіталу складає контрольний пакет акцій?

2 Статутний капітал акціонерного товариства складається з 360000 простих і 40000 привілейованих акцій номіналом 50 грн кожна. Визначте, на яку суму потрібно придбати акцій, щоб забезпечити безумовний контроль над капіталом акціонерного товариства? Скільки відсотків відносно статутного капіталу складає контрольний пакет акцій?

3 Статутний капітал відкритого акціонерного товариства складається з 40000 простих і 4000 привілейованих акцій номінальною вартістю відповідно 50 і 40 дол. кожна. Визначте, на яку суму потрібно придбати акцій, щоб забезпечити безумовний контроль над капіталом акціонерного товариства? Скільки відсотків відносно статутного капіталу складає контрольний пакет акцій?

4 Статутний капітал відкритого акціонерного товариства складається з 320000 звичайних акцій номіналом 20 дол.; 50000

багатоголосих акцій номіналом 100 дол. (кожна акція дає 5 голосів на загальних зборах акціонерного товариства) і 80000 привілейованих акцій номіналом 10 дол. Визначте, на яку суму потрібно придбати акцій, щоб забезпечити безумовний контроль над капіталом акціонерного товариства? Скільки відсотків відносно статутного капіталу складає контрольний пакет акцій?

5 Статутний капітал відкритого акціонерного товариства складається з 400000 звичайних акцій номіналом 25 дол.; 10000 багатоголосих акцій номіналом 100 дол. (кожна акція дає 4 голоси на загальних зборах АТ) і 200000 привілейованих акцій номіналом 12 дол. Визначте, на яку суму потрібно придбати акцій, щоб забезпечити безумовний контроль над капіталом акціонерного товариства? Скільки відсотків відносно статутного капіталу складає контрольний пакет акцій?

6 Статутний капітал відкритого акціонерного товариства складається з 800000 звичайних акцій номіналом 20 дол.; 20000 багатоголосих акцій номіналом 100 дол. (кожна акція дає 5 голосів на загальних зборах АТ) і 400000 привілейованих акцій номіналом 10 дол. Визначте, на яку суму потрібно придбати акцій, щоб забезпечити безумовний контроль над капіталом акціонерного товариства? Скільки відсотків відносно статутного капіталу складає контрольний пакет акцій?

7 Капітал головної компанії складає – 50 млрд дол.; контрольний пакет акцій – 30 %. Материнська компанія – на 20 млрд дол. скупилася контрольні пакети акцій чотирьох дочірніх компаній, що складають по 25 % їхнього акціонерного капіталу, у свою чергу дочірні компанії придбали на 12 млрд дол. контрольні пакети акцій 12 внучатих компаній, що складають 30 % їхнього акціонерного капіталу. Підрахуйте загальну суму підлеглого капіталу. Скільки відсотків відносно підлеглого капіталу складає власний капітал інвестора, що скупив контрольний пакет акцій материнської компанії?

8 Капітал головної компанії складає – 100 млн дол., контрольний пакет акцій – 20 %. Материнська компанія скупилася контрольні пакети акцій п'яти дочірніх компаній:

- у першої – на суму 3 млн дол. (30 % акціонерного капіталу);
- у другої – на суму 8 млн дол. (20 % акціонерного капіталу);

- у третьої – на суму 7 млн дол. (35 % акціонерного капіталу);
- у четвертої – на суму 10 млн дол. (25 % акціонерного капіталу);
- у п'ятої – на суму 5 млн. дол. (40 % акціонерного капіталу).

Підрахуйте загальну суму підлеглого капіталу і зіставте з ним власний капітал інвестора, що скупив контрольний пакет акцій головної компанії.

9 Капітал головної компанії складає – 150 млн дол.; контрольний пакет акцій – 30 %. Материнська компанія на 60 млн дол. скупилася контрольні пакети акцій чотирьох дочірніх компаній, що складають по 25 % їхнього акціонерного капіталу. У свою чергу дочірні компанії придбали на 30 млн дол. контрольні пакети акцій 15 внучатих компаній, що складають 20 % їхнього акціонерного капіталу. Підрахуйте загальну суму підлеглого капіталу. Скільки відсотків відносно підлеглого капіталу складає власний капітал інвестора, що скупив контрольний пакет акцій материнської компанії?

10 Статутний капітал компанії складається з 5 млн акцій на суму 500 млн грн. Величина прибутку, що направляється на виплату дивідендів, складає 50 млн грн. Визначте номінальну вартість акції, величину дивіденду і засновницького прибутку, якщо продано 75 % акцій?

11 Статутний капітал компанії складається з 15 млн акцій на 1500 млн грн. Величина прибутку, що направляється на виплату дивідендів, складає 150 млн грн. Визначте номінальну вартість акції, величину дивіденду і засновницького прибутку, якщо продано 80 % акцій?

6.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Завдяки існуванню акціонерної власності в економіці розвиваються процеси:

- а) дифузії власності;
- б) концентрації капіталу;
- в) централізації капіталу;
- г) злиття компаній;

- д) правильні відповіді а) і б);
- е) правильні відповіді в) і г);
- ж) усі попередні відповіді правильні.

2 Хто має контролювати діяльність корпорації:

- а) акціонери;
- б) менеджери;
- в) держава;
- г) засновники?

3 Акція – це:

- а) пайовий цінний папір;
- б) борговий цінний папір;
- в) похідний цінний папір;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

4 Чим облигація відрізняється від акції:

- а) реквізитами;
- б) термінами дії;
- в) за облигацією платять фіксований дохід, а дивіденд на акцію залежить від дивідендної політики корпорації;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі відповіді неправильні?

5 Чому на практиці контрольний пакет акцій може складати і менше 50 % їхньої загальної кількості?

- а) тому що далеко не всі акціонери відвідують щорічні загальні збори;
- б) усе залежить тільки від співвідношення простих і привілейованих акцій;
- в) може бути так, що акції випущені з низьким номіналом і поширені серед дуже великої кількості власників?

6 Яким чином організація акціонерів може впливати на менеджерів:

- а) змусити їх відзвітуватися на чергових зборах акціонерів;

- б) акціонери, що володіють більш ніж 10 % голосів, у змозі вимагати позачергових зборів акціонерного товариства;
- в) запросити незалежну аудиторську фірму для перевірки фінансової звітності компанії?

7 У чому полягають недоліки такої організаційної форми бізнесу, як корпорація:

- а) необмежена відповідальність;
- б) неможливість вилучення капіталу з бізнесу;
- в) потенційна можливість конфліктів між акціонерами;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі попередні відповіді неправильні?

8 Капітал, вкладений в акції, являє собою:

- а) реальний капітал;
- б) фіктивний капітал;
- в) нематеріальний капітал;
- г) відстрочені зобов'язання акціонерного товариства з виплати дивідендів.

9 Як буде розвиватися економіка, якщо в ній будуть переважати фірми, що знаходяться цілком або частково у власності працівників:

- а) структура національної економіки буде змінюватися повільніше, рівень безробіття в ній буде вище;
- б) науково-технічний прогрес буде розвиватися швидше, збільшиться продуктивність праці;
- в) рівень безробіття в національній економіці буде нижче;
- г) усі попередні відповіді неправильні?

10 Акціонер – це:

- а) співвласник акціонерного товариства;
- б) кредитор акціонерного товариства;
- в) засновник акціонерного товариства;
- г) хазяїн акціонерного товариства.

11 Укажіть, які з перерахованих нижче типів підприємств можуть мати за законом обмежену відповідальність:

- а) акціонерне товариство;
- б) індивідуальна приватна фірма;
- в) повне або загальне товариство;
- г) кваліфіковане товариство;
- д) кооператив.

12. Правильна формула визначення курсу акції:

а) $\text{Курс акції} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Авансований капітал}} \cdot 100;$

б) $\text{Курс акції} = \frac{\text{Дивіденд}}{\text{Позичковий відсоток}} \cdot 100;$

в) $\text{Курс акції} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Позичковий відсоток}} \cdot 100;$

г) $\text{Курс акції} = \frac{\text{Позичковий відсоток}}{\text{Дивіденд}} \cdot 100;$

д) $\text{Курс акції} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Дивіденд}} \cdot 100.$

6.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Проблеми формування ринкової інфраструктури в Україні.
- 2 Ринок цінних паперів: його сутність і значення.
- 3 Акції та їх види.

Рекомендована література

- 1 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 2 Бєляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 3 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.
- 4 Політична економія: Підручник / За заг. ред. Ю.В.

Ніколенка. – К.: ЦУЛ, 2003. – 632 с.

5 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.

ТЕМА 7. ОСНОВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Вартість – економічна категорія, яка синтезує в собі вартість утрачених можливостей у зв'язку з виробництвом будь-якого товару.

Вартість трудова – уречевлена в товарі загальнолюдська (суспільна) праця.

Вартість утрачених можливостей – вартість товару чи ресурсу, від яких відмовились.

Домашня промисловість – виробництво в селянському господарстві готових продуктів для особистого і виробничого споживання.

Другий великий суспільний поділ праці – відділення ремесла від сільського господарства.

Загальний закон вартості: якщо чинники виробництва використовуються оптимально щодо платоспроможних потреб суспільства, забезпечують обсяг випуску товарів на межі виробничих можливостей країни, то вартість кінцевого продукту буде найнижчою з усіх можливих варіантів організації виробничого процесу.

Мінова вартість – кількісне відношення або пропорція, в якому один товар обмінюється на інший.

Натуральне виробництво – тип господарства, в якому виробництво спрямоване безпосередньо на задоволення особистих потреб і потреб виробництва.

Перший великий суспільний поділ праці – відділення тваринницьких племен від племен, що займалися переважно землеробством.

Просте товарне виробництво – товарне господарство, в якому товари виробляються дрібними виробниками – ремісниками, кустарями, селянами тощо.

Розвинена форма товарного виробництва – товарне господарство, в якому майже все виробляється не для себе, а на ринок і в якому масовим товаром стає робоча сила людини (праця); капіталістичне товарне виробництво.

Товар – продукт, що виробляється не для особистого споживання, а для обміну на гроші.

Товарне виробництво – організаційна форма суспільного виробництва, за якої продукти виробляються не для власного споживання, а для обміну через купівлю-продаж на ринку.

Товарні економічні відносини – система зв'язків і відносин між людьми, які пов'язані з виробництвом товарів та їх обміном на ринку.

7.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Натуральне й товарне виробництво. Причини виникнення й етапи розвитку товарного виробництва.

2 Товар і його властивості. Двоїстий характер праці, втіленої в товарі. Продуктивність й інтенсивність праці.

Величина вартості товару.

3 Трудова теорія вартості й теорія граничної корисності.

4 Закон вартості і його функції.

5 Чому в древній індійській громаді, де вже існує найпростіший поділ праці, продукти все-таки не є товарами?

6 Чи можливе існування господарської автономії суб'єктів ринку без приватної власності? Поясніть.

7 Чи володіє товар споживчою вартістю, якщо вона приносить не тільки користь, але і шкоду людям (наприклад, сигарети, алкоголь, зброя, наркотики)?

8 Чи всі блага мають вартість? Чи правильне твердження, що вартість властива всім речам як таким?

9 Чи може вартість вимірятися корисністю речі, тобто чим корисніше річ, тим більше вона коштує?

10 Що означає для товаровиробника і суспільства той факт, що товар не проданий? Про що він свідчить? Якими можуть бути його наслідки?

11 Розглянемо таку ситуацію. Припустимо, що є дві однакових за розміром і родючістю ділянки землі, на кожній з яких вирощують ту саму сільськогосподарську продукцію. На першій ділянці використовується ручна праця, на другій – сучасні машини й інші технічні засоби. Обидві ділянки поставляють свою продукцію на ринок. Поясніть, чим будуть відрізнятися товари, зроблені на цих ділянках: споживчою вартістю, вартістю або це будуть зовсім аналогічні з погляду споживачів економічні блага?

12 Припустимо, що є дві однакових за розміром і родючістю ділянки землі, на кожній з яких вирощують ту саму сільськогосподарську продукцію. На першій ділянці використовуються добрива, на другій вирощують екологічно чисту продукцію. Товари, зроблені на кожній ділянці, продаються на ринку. Поясніть, чим будуть відрізнятися економічні блага першої і другої ділянок: споживчою вартістю, вартістю або це будуть зовсім аналогічні з погляду ринку товари?

7.2 Вправи

1 Мінова вартість однієї пари туфель складає 2 сорочки. Як зміниться пропорція обміну, якщо:

- а) вартість сорочок зменшиться в два рази;
- б) продуктивність праці у виробництві туфель збільшиться в 1,5 рази;
- в) вартість туфель збільшиться у 2 рази, а вартість сорочок знизиться в 3 рази?

2 Мінова вартість одного кілограма сала складає 5 пляшок мінеральної води. Як зміниться пропорція обміну, якщо:

- а) вартість сала підвищиться на 20 %;
- б) продуктивність праці у виробництві мінеральної води збільшиться на 40 %;
- в) у липні попит на мінеральну воду зросте в 1,5 рази?

3 Мінова вартість одного кілограма картоплі складає 2 кілограми яблук. Як зміниться пропорція обміну, якщо:

- а) у неврожайний рік картоплі зберуть у два рази менше, ніж звичайно;
- б) у врожайний рік яблук зберуть у три рази більше, ніж збирають звичайно;
- в) пропозиція картоплі на місцевому ринку збільшиться в 1,5 рази, а пропозиція яблук скоротиться у 2 рази?

4 Мінова вартість одного кілограма кави складає 10 кілограм олії. Як зміниться пропорція обміну, якщо у зв'язку з неврожаєм кави зберуть у два рази менше, а виробництво олії залишиться на колишньому рівні?

5 Мінова вартість одного кілограма чаю складає 2 кілограми сиру. Як зміниться пропорція обміну, якщо на місцевих ринках пропозиція чаю скоротиться в 1,5 рази, а попит на сир у серпні зменшиться на 30 %?

6 Мінова вартість одного буханця хліба складає 1,5 кілограма картоплі. Як зміниться пропорція обміну, якщо уряд у зв'язку з неврожаєм зерна підвищить ціни на хліб у 1,5 рази, а врожайність картоплі зросте в 1,5 рази?

7 Товар А обмінюється на 6 одиниць товару В. Як зміниться мінове відношення, якщо вартість товару В зменшиться втричі?

8 Товар В обмінюється на 20 одиниць товару С. Як зміниться мінове відношення, якщо продуктивність праці у виробництві товару В підвищиться в 1,5 разу, а у виробництві товару С зменшиться в 3 рази?

9 Товар С обмінюється на 4 одиниці товару Д. Як зміниться мінове відношення, якщо інтенсивність праці у виробництві товару С підвищиться в 2 рази?

7.3 Задачі

1 На пошиття однієї пари взуття в першій майстерні витрачається 20 год робочого часу, у другій – 15 год, у третій – 25 год. Перша майстерня шиє за місяць 30 пар взуття, друга – 50 пар, третя – 20 пар. Чому дорівнює суспільно-необхідний робочий час?

2 На пошиття однієї пари взуття в першій майстерні витрачається 20 год робочого часу, у другій – 15 год, у третьої – 25 год. Перша майстерня шиє за місяць 30 пар взуття, друга – 50 пар, третя – 20 пар. Як зміниться суспільно-необхідний робочий час, якщо в третій майстерні в 2 рази підвищиться продуктивність праці?

3 У двох майстернях шиється одяг, причому в обох з них на одиницю товару витрачається по 10 год робочого часу й усього випускається по 100 од.

Як зміниться індивідуальний робочий час і кількість товарів,

що випускають, якщо в першій майстерні у 2 рази підвищиться продуктивність праці, а в другий в 2 рази виросте інтенсивність праці?

4 На підставі даних перших трьох завдань (у кожному окремому випадку) визначите, хто з товаровиробників першим збанкрутує й чому?

5 Визначені товари виготовляються на чотирьох підприємствах галузі. Індивідуальні витрати на виготовлення одиниці товару складають відповідно 3, 4, 5, 6 год, а частка підприємств у виробництві даного товару складає відповідно 20, 30, 40 і 10 %. Визначте суспільно-необхідний час виробництва товару і соціально-економічне положення кожної групи товаровиробників.

6 Щоб зробити одиницю товару, одна група товаровиробників витрачає 8, інша – 5, третя – 6 год. Потрібно визначити суспільно-необхідний час виробництва товару, якщо відомо, що перша група виготовила 10, друга – 6, третя – 4 одиниці товару. Яке соціально-економічне положення кожної групи?

7.4 ТЕСТИ

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть один або декілька правильних відповідей.

- 1 Виберіть найбільш правильне визначення товару:
- а) товар – це річ, що обов'язково є продуктом праці;
 - б) товар – це економічне благо, що незалежно від його матеріальності і його характеру як продукту праці призначено для обміну;
 - в) товар – це річ, обмінювана на іншу річ;
 - г) товар – будь-яке благо, призначене для обміну і споживання.

2 Що прийнято вважати основними типами товарного

виробництва:

- а) просте, капіталістичне, соціалізоване;
- б) корпоративне, капіталістичне, соціалістичне;
- в) кооперативне, капіталістичне, державне;
- г) дрібнотоварне, кооперативне, соціалізоване?

3 Форми організації суспільного виробництва:

- а) натуральне виробництво;
- б) індивідуальне виробництво;
- в) товарне виробництво;
- г) національне виробництво.

4 Вартість – це:

- а) втілена в товарі праця;
- б) природна властивість товару;
- в) суспільна властивість товару;
- г) результат ринкових відносин.

5 Суспільно-необхідний робочий час:

- а) витрати на покупку товару;
- б) витрати на доставку товару;
- в) середні витрати при даному рівні вмілості й інтенсивності праці;
- г) індивідуальні витрати.

6 Закон вартості:

- а) те саме, що й закон конкуренції;
- б) перебуває під впливом попиту;
- в) стихійний регулятор товарного виробництва;
- г) стимул розвитку продуктивних сил.

7 Укажіть, що з нижче перерахованого відрізняє товарне виробництво від натурального:

- а) товарне виробництво, на відміну від натурального, має обмежений характер;
- б) товарне виробництво є виробництвом економічних благ;
- в) характерною рисою товарного виробництва є не ієрархічний, а стихійний порядок;

г) товарне виробництво ґрунтується на вільному обміні ресурсами і благами як економічними, так і неекономічними?

8 Із приведених нижче положень виберіть умови виникнення товарного виробництва:

- а) господарська автономія суб'єктів ринку;
- б) не ієрархічний, а стихійний порядок виробництва;
- в) вільний обмін ресурсами;
- г) суспільний поділ праці і спеціалізація, заснований на принципі порівняльної переваги;
- д) передбачуваний дохід від продажу має бути вище трансакційних витрат.

9 Укажіть характерні риси натурального господарства:

- а) природний поділ праці за статтю і віком;
- б) спеціалізація виробників на виготовленні визначеного продукту;
- в) замкнутість виробників рамками господарства;
- г) тверде закріплення робочих місць і обов'язків за визначеними працівниками, відсутність мобільності робочої сили;
- д) господарська автономія виробників.

10 Засновниками неокласичної теорії вартості є такі економісти:

- а) А. Маршалл;
- б) К. Менгер, Є. Бем-Баверк, Візер, Дж. Кларк, А. Маршалл;
- в) Дж. Кларк, Дж. Кейнс;
- г) Ф. Кене, П. Самуельсон;
- д) А. Маршалл, К. Маркс, Д. Рікардо.

11 Неокласична теорія з погляду проміжку часу розрізняє такі види вартості:

- а) ринкову і нормальну вартість;
- б) вартість втрачених можливостей;
- в) цінність речі, що вимірюється величиною граничної корисності цієї речі;
- г) тільки ринкову вартість.

7.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Роль суспільного поділу праці в розвитку товарного виробництва і товарного обміну.
- 2 Основні властивості товару та їх співвідношення.
- 3 Суб'єкти товарних відносин та їх еволюція.
- 4 Місце товарної організації виробництва за капіталізмом.

Рекомендована література

- 1 Башнянин Г.И., Лазур П.Ю., Медведев В.С. Політична економія. – К.: Ника-Центр, 2002. – 527 с.
- 2 Мочерний С.В. Політична економія. Навч. посібник. К.: Знання-Прес, 2002. – 687 с.
- 3 Николенко Ю.В. Политэкономия. К.: ЦУЛ, 2003. – 412 с.
- 4 Основы экономической теории. Политэкономический аспект / Под ред. Г.Н. Климко – К.: Знание–Пресс, 2004. – 615 с.
- 5 Політична економія / За ред. Г.А. Оганяна. – К., 2003. – 520 с.
- 6 Сычев Н.В. Политическая экономия: Курс лекций. – М., Экмос, 2002. – 384 с.
- 7 Ядгаров Я.С. История экономических учений: Учебник. – М.: Инфра-М, 2000. – 320 с.
- 8 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 9 Беляев О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 10 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.
- 11 Семюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка: Пер. з

ТЕМА 8. ГРОШІ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ. ЗАКОН ГРОШОВОГО ОБІГУ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Банкнота – боргове зобов'язання (вексель) банку.

Біметалізм – система грошового обігу, яка ґрунтується на використанні повноцінних грошей двох різних металів.

Вексель – боргове зобов'язання, яке передбачає сплату певної суми грошей певною особою у визначений строк.

Галопуюча інфляція – інфляція, за якої ціни зростають темпом від 10 до 100 % на рік.

Гіперінфляція – інфляція, за якої ціни зростають темпом більшим ніж 100 % на рік.

Гроші – товар, який є загальним еквівалентом вартості.

Грошова реформа – перебудова наявної в країні грошової системи.

Грошовий обіг – процес руху грошей, що обслуговує реалізацію суспільного продукту.

Деномінаційна грошова реформа – реформа, за якої разом зі зміною зразка купюри відбувається зміна існуючого масштабу цін (зменшення кількості нулів на купюрах).

Депозит – внесок клієнтом банку певної суми грошей на свій рахунок у цьому банку.

Загальна, чи грошова, форма вартості – форма вартості, за якої безлічі товарів, які перебувають у відносній формі вартості,

відповідає один товар, що перебуває в еквівалентній формі, внаслідок чого цей товар перетворюється в загальний еквівалент та набуває властивості загальної обмінюваності.

Закони грошового обігу – закони, що визначають кількість грошей, яка необхідна для нормального функціонування суспільного виробництва за різних умов.

Засіб збереження вартості (засіб утворення скарбів, засіб заощадження, засіб нагромадження) – засіб збереження у грошовій одиниці тієї купівельної сили, яка характеризує її як одиницю вартості тоді, коли гроші тимчасово випадають з обігу.

Засіб обігу – засіб придбання необхідного товару та покриття боргових зобов'язань.

Інфляція – процес зменшення купівельної спроможності грошової одиниці.

Конфіскаційна грошова реформа – реформа, за якої відбувається безоплатне вилучення державою частини грошей суб'єктів економіки.

Кредитна картка – пластиковий носій, на якому записана в електронній формі інформація про величину суми грошей, якою може розпоряджатись її власник.

Кредитні гроші – гроші, які являють собою боргові зобов'язання суб'єктів економіки і завдяки цьому виконують роль знаків вартості в обігу.

Металеві гроші – гроші, матеріальне тіло яких виготовлено з певного металу, а загальним еквівалентом вони стають завдяки великим витратам виробництва на видобуток цього металу.

Міра вартості – засіб визначення вартості іншого товару в обміні.

Монета – певна кількість металу визначених форми, ваги та проби з відповідним державним клеймом.

Монометалізм – система грошового обігу, яка ґрунтується на використанні повноцінних грошей лише якогось одного металу.

Неповноцінні гроші – гроші, витрати на виготовлення яких є значно меншими ніж той номінальний знак вартості, який на них позначений.

Паперові гроші – гроші, які являють собою лише знаки вартості, виготовлені з паперу, заміщують в обігу певну кількість

повноцінних грошей і випускаються в обіг державою з примусовим курсом.

Повзуча інфляція – інфляція, за якої ціни зростають темпом до 10 % на рік.

Повна, або розгорнута, форма вартості – форма вартості, за якої одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає безліч інших товарів, що перебувають в еквівалентній формі вартості.

Повноцінні гроші – гроші, що є загальним еквівалентом завдяки витратам виробництва на виготовлення їх матеріалу на рівні номінального знаку вартості, який на них позначений.

Продуктові гроші – гроші, які, крім основної споживчої цінності як предмета споживання, мають і додаткову цінність, вони є загальним еквівалентом.

Проста, одинична чи випадкова, форма вартості – форма вартості, за якої одному товару, що перебуває у відносній формі вартості, відповідає тільки один інший товар, що перебуває в еквівалентній формі вартості.

Формальна грошова реформа – реформа, за якої упроваджується новий зразок купюри з одночасним або поступовим вилученням тієї, що функціонує.

Ціна – вираження вартості товару у грошовій формі.

8.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Обґрунтуйте принципи, на яких базується еволюція грошей.

2 Чим пояснюється відмова від товарних грошей на користь кредитно-паперових?

3 Чим відрізняється загальна, чи грошова, форма вартості від повної, або розгорнутої, форми вартості?

4 Назвіть наслідки повзучої інфляції для економіки країни.

5 Чи може гіперінфляція підірвати спроможність грошей виконувати свої функції? Якщо так, то чому?

6 Як різні економісти розуміють сутність грошей?

7 Що виражають і як реалізуються функції грошей? Наведіть приклади та обґрунтуйте їх.

8 Чи є українська гривня конвертованою валютою? Якщо «так», то в чому це проявляється? Якщо «ні», то чому?

9 Чому гроші є найбільш ліквідним товаром?

10 Поясніть, яким чином вирішуються протиріччя товарного обміну з виникненням грошей?

11 Як зміняться товарні ціни, вартості товарів і золота, якщо держава зменшить масштаб цін?

12 Чи залежить кількість грошей, необхідних для обігу, від золотого запасу країни? Від чого вона залежить?

13 Чому паперові гроші є символами, знаками реальних грошей?

14 Чому закони обігу золотих грошей прямо протилежні законам обігу паперових грошей?

15 Чи відповідає біметалізм потребам ринкової економіки? Які причини викликають появу біметалічних систем?

8.2 Вправи

1 Ціна товару – 400 грамів золота. Як зміниться ціна товару, якщо:

а) вартість товару зменшиться вдвічі;

б) вартість грошей зменшиться вдвічі;

в) попит на товар виросте в 4 рази?

Якою буде ціна товару в кожному випадку?

2 Ціна товару – 200 грамів золота. Як зміниться ціна товару, якщо:

а) продуктивність праці в золотодобувній промисловості виросте вдвічі;

б) продуктивність праці у виробництві даного товару підвищиться в чотири рази;

в) пропозиція товару виросте у 2 рази?

Якою буде ціна товару в кожному випадку?

3 Ціна товару – 100 грамів золота. Якою буде ціна, якщо:

- а) золото подешевшає в 3 рази;
- б) вартість товару підвищиться в 1,5 разу;
- в) попит на товар виросте в півтора разу, а його пропозиція скоротиться в два рази?

Якою буде ціна товару в кожному випадку?

4 Ціна товару – 600 грамів золота. Як зміниться ціна товару, якщо продуктивність праці у виробництві даного товару підвищиться в 3 рази, а в золотодобувній промисловості – зменшиться в 2 рази? Якою буде ціна товару після цих змін?

5 Ціна товару – 50 грамів золота. Як зміниться ціна товару, якщо його вартість знизиться у 2 рази, а вартість золота зменшиться в 3 рази? Якою буде ціна товару після цих змін?

6 Ціна товару складала 800 грамів золота. Продуктивність праці в промисловості, що виробляє даний товар, підвищилася в 4 рази, а в золотодобувній промисловості підвищилася у два рази. Якою буде ціна товару після цих змін? Розрахуйте необхідну кількість грошей для обігу, якщо щорічний обсяг продаж сягає 3 млрд грн, а одна гривня обслуговує в середньому 10 продажів товару на рік.

7 Чому, незважаючи на найнижчий відсоток річних, котрий надають швейцарські банки, усі прагнуть розмістити свої кошти саме в ці банки?

8.3 Задачі

1 У 1969 р. долар США обмінювався на 2,3 індійської рупії. Визначте масштаб цін Індії, якщо долар мав вагу в обігу 0,888 грама золота. Як змінився валютний курс долара до рупії після девальвації долара до 0,818 грама золота в 1971 р.?

2 У 1946 р. 1 фунт стерлінгів Великої Британії обмінювався на 4 долари США. Долар США мав вагу у обігу 0,888 грама золота. Визначіть масштаб цін Великої Британії. Як змінився валютний курс фунта до долара після девальвації фунта стерлінгів на 30 %?

3 У 1960 р. 6,9 датських крон обмінювалися на 1 долар США. Визначте масштаб цін Данії, якщо долар мав вагу у обігу 0,888 грама золота. Як змінився валютний курс крони до долара після девальвації долара в 1971 р. на 8 % ?

4 У 1958 р. один американський долар дорівнював 50 бельгійським франкам. Укажіть масштаб цін Бельгії, якщо відомо, що долар США мав вагу у обігу 0,888 грама золота. Визначте, як змінився валютний курс франка до долара після девальвації долара в 1971 р. на 8 %?

5 У 1960 р. один долар США обмінювався на 250 японських ієн. Визначте масштаб цін Японії, якщо відомо, що долар США мав вагу в обігу 0,888 грама золота. Яким має бути курс фунта стерлінгів Великої Британії до японської ієни, якщо фунт стерлінгів обмінювався на 3,5 долара США?

6 Якщо курс гривні до долара складає 8,3 грн, а до євро □ 10,4 грн, то який курс євро до долара склався на внутрішньому ринку України?

7 Припустимо, що курс долара до гривні складає 0,188 грн, а гривні до євро □ 6,4 грн. Обчисліть, який курс долара до євро склався на внутрішньому ринку України?

8 В Україні валютний курс гривні до рубля складає 250 грн за 1000 рублів, у Росії курс рубля до долара □ 29,5 руб. за 1 дол. Підрахуйте курс гривні до долара.

9 Покупець купив квартиру за 10000 дол. США при курсі гривні до долара 8,3 грн за один долар. Через деякий час квартиру було продано за 9000 євро при існуючому валютному курсі гривні до євро 10,4 грн. Визначте, чи вигідною була дана угода, якщо купівля-продаж квартири використовувалася покупцем у комерційних цілях?

10 Покупець купив будинок за 6000 євро при курсі гривні до євро 10,4 грн. Через деякий час квартиру було продано за 7000 доларів при існуючому валютному курсі гривні до долара 8,3 грн. Визначте, чи вигідною була дана угода, якщо купівля-продаж будинку використовувалася покупцем у комерційних цілях? Знайдіть, якою має бути мінімальна ціна будинку, щоб при валютному курсі гривні до долара, що зберігається, власник будинку при його продажу не мав би збитків?

11 Агентство нерухомості «Ріелтер» вирішує, яку ціну в євро необхідно установити на продаж раніше купленої ним квартири за 35000 доларів США при курсі 8,3 грн за долар, якщо курс гривні до євро складає 10,4 грн, накладні витрати агентства □ 1200 грн, а планований прибуток має скласти не менш 10 % ціни угоди?

12 Сума цін проданих товарів □ 1000 од.; сума цін товарів, проданих у кредит □ 200 од.; сума платежів, з яких наступив термін сплати, □ 300 од.; сума платежів, що взаємно погашаються, □ 140 од.; середнє число оборотів грошової одиниці □ 3. Визначте кількість грошей, необхідних для обігу.

13 Сума цін проданих товарів 40 млрд золотих доларів; продано в кредит товарів на суму 400 млн золотих доларів; сума платежів 600 млн золотих доларів; сума платежів, що взаємно погашаються, □ 280 млн золотих доларів; середнє число оборотів одного долара — 10. Скільки залишиться в обігу золотих доларів, якщо уряд випустить в обіг 3 млрд паперових доларів?

14 Протягом року сума продажів склала 100 млрд грн, з них угоди в кредит □ 20 млрд грн, сума платежів, з яких наступив термін сплати, □ 15 млрд грн сума платежів, що взаємно погашаються, □ 35 млрд грн. Визначте кількість грошей, необхідних для обігу, якщо кожна гривня обслуговує протягом року 10 товарних угод. Як зміниться кількість грошей, необхідних для обігу, якщо число оборотів грошей збільшиться у два рази?

15 Припустимо, що сума цін реалізованих товарів дорівнює 200 грош. од.; сума цін товарів, проданих у кредит, □ 120 грош. од.; сума платежів готівкою □ 80 грош. од.; сума платежів за безготівковими розрахунками складає приблизно 50 % усієї суми готівково-грошових платежів, швидкість обороту грошей □ 10. Визначте кількість грошей, необхідних для обігу. Як зміниться кількість грошей, необхідних для обігу, якщо товари не будуть продаватися в кредит?

16 Трудовий мігрант заробив у Росії 800 дол. Валютний курс рубля до долара на момент одержання зарплати складав 30,05 руб. за 1 дол. В Україні склалися такі обмінні курси: 8,3 грн за 1 дол. і 0,25 грн за 1 рубль. Як краще конвертувати долари в

гривні? Чи зміниться процес конвертації, якщо в Росії валютний курс рубля до долара підвищиться до 26,5 руб. за 1 дол., а обмінні курси в Україні будуть зафіксовані на колишньому рівні?

17 Трудовий мігрант заробив у Росії 1500 дол. Валютний курс рубля до долара на момент одержання зарплати складав 30,0 руб. за 1 дол. В Україні склалися такі обмінні курси: 8,3 грн за 1 дол. і 0,29 грн за 1 руб. Як краще конвертувати долари в гривні? Чи зміниться процес конвертації, якщо в Росії валютний курс рубля до долара підвищиться до 2,5 руб. за 1 дол, а обмінні курси в Україні будуть зафіксовані на рівні: 8,0 грн за 1 дол. і 0,25 грн за 1 руб? Визначте «граничне» значення валютного курсу, за якого має сенс обмінювати долари на рублі в Росії, а потім конвертувати рублі в гривні.

18 На початку 1998 р. український турист зібрався виїхати у Швейцарію на відпочинок. Курс гривні до швейцарського франка на момент його виїзду з країни складав 133,56 грн за 100 швейцарських франків, курс гривні до долара \square 187,7 грн за 100 дол. У туриста були особисті заощадження на суму 11262 грн, які він зібрався взяти із собою в поїздку. У Швейцарії курс франка до долара складає 1,3 франки за долар, курс гривні до франка \square 123,7. Як вигідніше діяти туристові:

- а) поміняти свої гривні на франки в Україні;
- б) поміняти гривні на франки у Швейцарії;
- в) поміняти гривні на долари в Україні, а долари на франки у Швейцарії?

Обґрунтуйте свою відповідь розрахунками.

19 Як змінилися ціни японських автомобілів у США, якщо курс ієни виріс з 250 до 130 ієн за долар?

20 Як змінилася ціна американського устаткування для супутникових систем, що поставляється в Японію, якщо курс ієни зменшився з 250 до 300 ієн за долар?

21 Як мають змінитися ціни американських сигарет у Франції, якщо спочатку валютний курс складав 5,23 франка за долар, а потім курс долара знизився на 2 % ?

8.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Виникнення грошей пов'язане:
а) з вирішенням протиріч бартерного обміну;
б) удосконалюванням процесу видобутку золота і карбування монет;

в) посиленням ліквідності золота;
г) виконанням золотом важливих суспільних функцій.

2 Якщо держава зменшить масштаб цін, то:

а) вартості товарів і ціни зменшаться, а вартість золота не зміниться;

б) вартості товарів і золота не зміняться, а ціни підвищаться;

в) вартості товарів і ціни підвищаться, а вартість золота зменшиться;

г) вартості товарів і золота не зміняться, а ціни зменшаться;

д) вартості товарів і ціни не зміняться, а вартість золота зменшиться.

3 У якій функції виступають гроші при використанні безготівкових платежів за товари і послуги:

а) міри вартості;

б) засобу обігу;

в) засобу збереження цінності;

г) засобу платежу?

4 У якій функції виступають гроші при поверненні позики, сплаті податку і страхових платежів:

а) міри вартості;

б) засобу обігу;

в) засобу нагромадження й утворення скарбів;

г) засобу платежу?

5 У якій функції виступають гроші при купівлі-продажу товарів у роздрібній торгівлі:

а) міри вартості;

б) засобу обігу;

- в) засобу збереження цінності;
г) засобу платежу?
- 6 Яку функцію виконують гроші при сплаті боргу:
а) міри вартості;
б) засобу обігу;
в) засобу нагромадження й утворення скарбів;
г) засобу платежу?
- 7 Яку функцію виконують гроші при накопичуванні в банку:
а) міра вартості;
б) засіб обігу;
в) засіб збереження цінності;
г) засіб платежу?
- 8 У якій функції виступають гроші при наданні кредиту:
а) міри вартості;
б) засобу обігу;
в) засобу збереження цінності;
г) засобу платежу?
- 9 Чи вигідно державі випускати золоті монети?
а) випускати золоті монети вигідніше, ніж продавати золоті злитки;
б) випускати золоті монети так само вигідно, як і продавати золоті злитки;
в) випуск золотих монет менш вигідний, ніж продаж золотих злитків;
г) усі попередні відповіді неправильні.
- 10 Укажіть, яким чином визначаються валютні курси:
а) на основі паритету купівельної спроможності валют;
б) на основі паритету купівельної спроможності валют, а також співвідношенням попиту та пропозиції на валюту;
в) особливими операціями Національного банку;
г) усі попередні відповіді неправильні.
- 11 Якщо курс національної валюти зменшиться, то це

сприяє:

- а) вигідному експорту, дорогому імпорту;
- б) дорогому експорту, вигідному імпорту;
- в) установленню валютного курсу з паритету купівельної спроможності валют;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

12 Чим паперові гроші відрізняються від золотих:

- а) паперові гроші виконують тільки функцію засобу обігу, а золоті гроші виконують усі функції грошей;
- б) золоті гроші є товаром-еквівалентом, а паперові є тільки грішми, здатними лише до оплати куплених товарів;
- в) паперові гроші є декретними, а золоті такими не є;
- г) золоті гроші мають вартість, а паперові □ ціну?

8.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Теорії походження та природи грошей.
- 2 Грошові реформи в Україні в 90-х рр. ХХ ст.
- 3 Грошові агрегати в різних країнах: сутність, функціональне призначення та рівень ліквідності.

Рекомендована література

- 1 Мочерний С.В. Политэкономия. □ К.; Вікар 2003. – 552 с.
- 2 Економічна теорія: політична економія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2001. – 581 с.
- 3 Основи економічної теорії: політекономіний аспект: Підручник / Відп. ред. Г.Н. Климко. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 615 с.
- 4 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001р. – 508 с.
- 5 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 6 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс. Принципы,

проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. □ Т. 1-2.

7 Основи економічної теорії / За ред. С.В. Мочерного. □ Тернопіль: АТ «Тарнекс», 1993. □ 686 с.

8 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. □ К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.

ТЕМА 9. ПРОЦЕС ВИРОБНИЦТВА ТА ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Бухгалтерський прибуток □ різниця між загальним виторгом (доходом) підприємства і бухгалтерськими витратами (собівартістю).

Валові витрати □ сума постійних і змінних витрат на кожному рівні виробництва.

Граничні витрати виробництва □ додаткові витрати на виробництво однієї додаткової одиниці обсягу продукції.

Економічний прибуток □ різниця між загальним виторгом (валовим доходом) і економічними витратами.

Економічні витрати □ виплати, які підприємство повинне зробити, або ті доходи, які підприємство повинно забезпечити у вигляді ресурсів для того, щоб відволікти ці ресурси від використання в альтернативних виробництвах.

Закон спадної віддачі □ продукт кожної додаткової одиниці чинника виробництва зменшується, якщо інші чинники залишаються сталими.

Змінні витрати □ витрати, величина яких у короткостроковому періоді змінюється залежно від зміни обсягу продукції.

Норма прибутку □ відношення прибутку в грошовому вираженні до всього авансованого капіталу, виражене у відсотках.

Нормальний прибуток □ дохід тих, хто забезпечує економіку підприємницькими здібностями.

Постійні витрати □ витрати, величина яких у

короткостроковому періоді не залежить від зміни обсягу продукції.

Середні витрати \square витрати на одиницю випуску продукції, які дорівнюють валовим витратам, поділеним на вироблену кількість товару.

9.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Основним чинником, що визначає тенденцію норми прибутку до зниження, є зростання органічної структури капіталу, що відбувається в результаті впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу. Поясніть, чому ж у такому випадку підприємці постійно прагнуть впровадження у виробництво новітніх технічних досягнень, незважаючи на те, що це з неминучістю призведе до падіння норми прибутку?

2 Існує теорія, відповідно до якої підвищення заробітної плати за тієї самої продуктивності праці відповідно збільшує вартість і ціну товару. А працівники, купуючи товари за більш високими цінами, нічого в підсумку не виграють. Чи не так це?

3 Чи можуть норма прибутку і норма додаткової вартості кількісно збігатися? Обґрунтуйте свою точку зору.

4 Припустимо, що в капіталістичному виробництві з'явилася галузь, де праця цілком автоматизована. Чи одержать капіталісти в даному випадку прибуток?

5 Чому прибуток є перетвореною формою додаткової вартості?

9.2 Задачі

1 Авансований капітал складає 200 грош. од., його органічна будівля \square 4/1, норма додаткової вартості \square 200 %. Визначте норму прибутку і додаткову вартість.

2 Авансований капітал фірми дорівнює 800 тис. дол.,

постійний капітал \square 600 тис. дол.; споживана в одному циклі частина постійного капіталу складає 150 тис. дол.; норма додаткової вартості \square 300 %. Підрахуйте: капіталістичні витрати виробництва, вартість товару, норму прибутку.

3 Авансований капітал фірми дорівнює 500 тис. грош. од., постійний капітал \square 400 тис. грош. од., споживана в одному циклі частина постійного капіталу складає 100 тис. грош. од. Норма додаткової вартості \square 250 %. Підрахуйте капіталістичні витрати виробництва, вартість товару, норму прибутку.

4 Норма додаткової вартості на підприємстві складає 200 %; органічна будівля капіталу \square 9/1. Визначте норму прибутку і річну норму прибутку, якщо відомо, що капітал обертається три рази в рік.

5 Капітал підприємства складає 600 тис. дол., змінний капітал \square 100 тис. дол.; норма додаткової вартості 200 %. Споживана частина постійного капіталу складає 200 тис. дол. Підрахуйте капіталістичні витрати виробництва, вартість товару, норму прибутку.

6 Величина авансованого капіталу \square 200 тис. дол., змінного капіталу \square 40 тис. дол. Норма додаткової вартості \square 100 %. Як зміниться норма прибутку, якщо:

- а) норма додаткової вартості зросте в 1,5 разу;
- б) органічна структура капіталу зросте до 9:1;
- в) швидкість обороту капіталу збільшиться і складе 2 обороти в рік.

7 Є три галузі виробництва з капіталами $240C+60Y$, $210C+90Y$, $270C+30Y$. Норма додаткової вартості у всіх галузях складає 200 %. Визначте середню норму прибутку і ціну виробництва.

9.3 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

- 1 Якою категорією варто вважати витрати виробництва:
 - а) категорією товарного виробництва;
 - б) загальною економічною категорією, властивою всім економічним системам;
 - в) категорією капіталістичного виробництва;
 - г) усі попередні відповіді неправильні?

- 2 Якщо вартість постійного капіталу зменшилася, то:
 - а) витрати виробництва і вартість товару зменшилися;
 - б) витрати виробництва зменшилися, а вартість не змінилася;
 - в) вартість зменшилася, а витрати виробництва не змінилися;
 - г) витрати виробництва і вартість не змінилися.

- 3 Якщо вартість постійного капіталу збільшилася, то:
 - а) витрати виробництва і вартість товару збільшилися;
 - б) витрати виробництва збільшилися, а вартість не змінилася;
 - в) вартість збільшилася, а витрати виробництва не змінилися;
 - г) витрати виробництва і вартість не змінилися.

- 4 Якщо зменшилася величина змінного капіталу, то:
 - а) вартість зменшилася, а витрати виробництва не змінилися;
 - б) витрати виробництва зменшилися, а вартість не змінилася;
 - в) вартість і витрати виробництва зменшилися;
 - г) вартість і витрати виробництва не змінилися.

- 5 Чи завжди продаж за ціною нижче від вартості є збитковим?
 - а) завжди збитковий;
 - б) може бути прибутковим;

- в) немає ні прибутку, ні збитків;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

6 Якщо на підприємстві органічна структура капіталу нижча, ніж у середньому в національній економіці, і воно діє в умовах зробленої конкуренції, то:

- а) додаткова вартість, створювана на підприємстві, менша від середнього прибутку;
- б) додаткова вартість, створювана на підприємстві, більша від середнього прибутку;
- в) додаткова вартість, створювана на підприємстві, дорівнює середньому прибутку;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

7 Чи можуть норма прибутку і норма додаткової вартості кількісно збігатися?

- а) можуть збігатися;
- б) не можуть збігатися;
- в) для відповіді недостатньо інформації.

8 Якщо галузь цілком автоматизована і в ній не використовується жива праця, то:

- а) у галузі буде сформований середній прибуток, а додаткової вартості не буде;
- б) у галузі не буде ні додаткової вартості, ні прибутку;
- в) додаткова вартість буде створена, а прибутку не буде;
- г) у галузі будуть створені і додаткова вартість, і прибуток.

9 Якщо органічна структура капіталу зростає, то:

- а) норма прибутку підвищується;
- б) норма прибутку знижується;
- в) норма прибутку не змінюється.

10 Яким чином є взаємозалежні норма прибутку і норма додаткової вартості?

- а) якщо змінюється норма додаткової вартості, то пропорційно їй змінюється норма прибутку;
- б) якщо змінюється норма прибутку, то пропорційно їй змінюється норма додаткової вартості;

в) норма прибутку обернено пропорційна нормі додаткової вартості.

11 У чому полягає економічний зміст показника норми прибутку?

а) нормою прибутку є точний показник ступеня експлуатації найманих робітників;

б) норма прибутку показує ефективність вкладення капіталу, ступінь прибутковості підприємства;

в) норма прибутку характеризує абсолютну величину прибутку, що привласнюється підприємцем.

12 Якими є переваги великого виробництва над дрібним:

а) швидке пристосування до ринкових умов, що змінюються;

б) технічна перевага;

в) кращий соціальний клімат у виробництві;

г) простота керування?

13 У чому полягають переваги великих підприємств над дрібними:

а) швидше пристосовуються до змін ринкової кон'юнктури;

б) нижче рівень капіталовкладень для створення робочого місця;

в) більше можливостей для залучення капіталу;

г) усі попередні відповіді правильні?

14 З перерахованого нижче виберіть елементи витрат виробництва:

а) сировина, матеріали, паливо;

б) додаткова вартість;

в) прибуток;

г) заробітна плата;

д) електроенергія.

15 Що є умовою утворення середньої норми прибутку:

а) вільне перетікання капіталу з однієї галузі в іншу;

б) величезна кількість конкуруючих фірм;

в) монополістична структура ринку;

г) концентрація капіталу?

16 Які чинники впливають на норму прибутку:

- а) швидкість обороту капіталу;
- б) ціна робочої сили;
- в) норма додаткової вартості;
- г) органічна структура капіталу;
- д) капіталістичні витрати виробництва?

9.4 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Ринкова система та її основні складові.
- 2 Механізм формування рівноважної ціни.
- 3 Роль антимонопольного законодавства України в забезпеченні добросовісної конкуренції.

Рекомендована література

- 1 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 2 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 3 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. □ К.: Вища шк.: Знання, 1997. □ 743 с.
- 4 Основи економічної теорії: Підручник / А.А. Чухно, П.С. Єщенко, Г.Н. Климко та ін.: За ред. А.А. Чухно. – К.: Вища шк., 2001. – 606 с.
- 5 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. □ Т. 1-2.

ТЕМА 10. ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Депресія (застій) □ фаза економічного циклу (може бути тривалою), протягом якої завершується формування умов для поживлення економічної діяльності.

Економічна криза □ різке зменшення обсягів виробництва, яке починається поступово зі звуження ділової активності.

Економічне зростання □ кількісне збільшення та якісне вдосконалення чинників виробництва, а також створених за відповідний період економічних благ (товарів, послуг).

Економічний цикл (хвиля) □ періодичне коливання економічної активності; період від початку однієї економічної кризи до наступної.

Інвестиції □ сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі та сфери економіки.

Інвестування □ збільшення обсягу функціонуючого капіталу за рахунок нагромаджених засобів від прибутку та інших доходів.

Моделі економічного зростання □ схеми (концепції) аналізу місця і ролі відповідних чинників виробництва в економічному зростанні.

Нагромадження капіталу □ процес перетворення (метаморфоза) господарюючим суб'єктом частки отриманого доходу (прибутку) у капітал для подальшого розвитку своєї бізнесової справи.

Норма нагромадження □ виражена у відсотках частка виробничого нагромадження в національному доході.

Рецесія (відступ) □ стан економіки, коли обсяг основних макроекономічних показників (ВВП, ВНП, НД) стає меншим, що також свідчить про спад або зниження темпів її розвитку.

Темпи економічного зростання □ швидкість зростання чинників і макроекономічних показників результатів виробництва.

Циклічність розвитку економіки □ рух від однієї макроекономічної рівноваги в масштабі економіки в цілому до іншої.

Чинники економічного зростання □ залучені до процесу виробництва ресурси як економічні, так і неекономічні.

10.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

- 1 Економічне зростання та його типи.
- 2 Основні чинники економічного зростання.
- 3 Циклічність економічного розвитку.
- 4 Який період в історії суверенної України слід вважати етапом регресивного типу зростання? Поясніть, у чому це виявляється.
- 5 Визначте ті наслідки, які характеризують руйнівний характер економічної кризи. Чи має економічна криза позитивний вплив на економічний розвиток? Підготуйте ґрунтовну відповідь на питання.
- 6 Поясніть сутність концепції нульового зростання. Сформулюйте своє ставлення до неї.
- 7 Поясніть зміст нової якості економічного зростання. Чи є вона характерною для України?

10.2 Вправи

- 1 Проаналізуйте темпи економічного розвитку України за 1990-ті та 2000–2001 рр.
- 2 Охарактеризуйте неекономічні (надбудовні) чинники економічного зростання.
- 3 Поясніть, які зміни відбуваються у співвідношенні фаз циклу: криза □ депресія □ поживавлення □ піднесення.

10.3 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

- 1 Основною метою економічного зростання є:
 - а) збільшення національного багатства;
 - б) зниження інфляції і безробіття;
 - в) підвищення добробуту населення і підтримка національної безпеки;

г) досягнення науково-технічного прогресу.

2 «Якість економічного зростання» пов'язують:

- а) з поліпшенням якості виробленої продукції;
- б) посиленням його соціальної спрямованості;
- в) більш ефективним використанням фондів;
- г) зростанням доходів населення.

3 До прямих чинників економічного зростання можна віднести:

- а) збільшення чисельності і підвищення якості трудових ресурсів;
- б) зниження податку на прибуток;
- в) розширення можливості одержання кредитів;
- г) усі відповіді неправильні.

4 Непрямі чинники економічного зростання:

- а) включають зниження ступеня монополізації ринків;
- б) сприяють реалізації потенціалу прямих чинників;
- в) містять у собі чинники пропозиції, попиту і розподілу;
- г) усі відповіді правильні.

5 За типами економічного зростання можна виділити такі групи чинників:

- а) екстенсивні й інтенсивні;
- б) прямі і непрямі;
- в) економічні і позаекономічні;
- г) технологічні і природні.

6 Неокласична модель рівноважного зростання описується:

- а) виробничою функцією;
- б) функцією заощаджень;
- в) рівнянням рівноваги на ринку праці;
- г) усіма вищевказаними пунктами.

7 Середньостроковий цикл включає такі фази:

- а) рецесія і підйом;
- б) стиск і бум;

- в) криза, депресія, поживлення і підйом;
- г) усі відповіді правильні.

8 Відповідно до теорії довгих хвиль Кондратьєва нова хвиля підйому виникає внаслідок:

- а) впливу очікувань економічних агентів;
- б) тимчасових змін урядових дій;
- в) масового впровадження нових технологій;
- г) війн і катаклізмів.

9 Економічне зростання являє собою:

- а) процес кількісного збільшення та якісного вдосконалення результатів і чинників виробництва на макрорівні;
- б) перехід країни від одного стану економіки до іншого, більш досконалого;
- в) розширення виробництва на основі якісного поліпшення всіх його чинників;
- г) розширене відтворення суспільного виробництва.

10 Економічними чинниками зростання суспільного виробництва є:

- а) збільшення обсягу використовуваних виробничих ресурсів;
- б) підвищення якості використовуваних ресурсів;
- в) піднесення культурно-духовного рівня населення;
- г) поліпшення способів використання ресурсів.

11 Інтенсивний тип економічного зростання □ це:

- а) кількісне збільшення функціонуючих чинників виробництва;
- б) розширення виробництва на основі якісного поліпшення всіх його чинників та їх раціонального використання;
- в) розширення виробництва за рахунок якісного поліпшення всіх його чинників та їх кількісного зростання;
- г) зростання суспільного продукту прискореними темпами.

10.4 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Діалектика взаємозв'язку між економічним зростанням і

економічною кризою.

2 Значення теорії довгих хвиль соціально-економічної практики.

3 Проблеми формування оптимальної норми нагромадження в Україні.

Рекомендована література

1 Воробьев Е.М., Гриценко А.А., Ким М.Н. Экономическая теория. – Харьков, 1997. – 412 с.

2 Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічної теорії. – К., 1995. – 471 с.

3 Економічна теорія. Посібник вищої школи. За заг. ред. Є.М. Воробйова – Київ; Харків, 2001. – 704 с.

4 Лившиц А.Я. Введение в рыночную экономику. – М., 1992. – 447 с.

5 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс.: Пер с англ. – М., 1992. – Т. 1-2.

6 Основи економічної теорії /За ред. С.В. Мочерного – Тернопіль, 1993. –686 с.

7 Соболев В.М. Макроэкономика: Учеб. пособие для экономических вузов. – Харьков, 1997. – 224 с.

8 Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – 704 с.

9 Экономическая теория / Под ред. А.И. Добрынина, Л.С. Тарасевича – СПб., 1997. – 544 с.

10 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К. Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.

11 Беляев О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.

12 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк.: Знання, 1997р. – 743 с.

13 Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. – К.: Знання: КОО, 2000. – 607 с.

ТЕМА 11. ВИРОБНИЧІ ФОНДИ ПІДПРИЄМСТВА, ЇХ КРУГООБІГ ТА ОБІГ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Амортизація основного капіталу – заміщення в грошовій формі зношених засобів праці поступовим перенесенням вартості на продукт (послуги), що виробляються.

Асоціація – об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності (вона не повинна втручатися у виробничу або комерційну діяльність будь-кого з учасників).

Капітал підприємства – засоби виробництва, інше майно та цінності, які обслуговують процес виробництва, а також просте і розширене відтворення підприємства.

Консорціум – об'єднання промислового та банківського капіталу на певний час для досягнення єдиної мети.

Корпорація – об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових або комерційних інтересів.

Кругообіг капіталу – безперервний рух капіталу, у процесі якого він послідовно проходить три стадії, набуває на кожній з них певної функціональної форми і повертається до своєї висхідної форми – грошової.

Моральний знос основного капіталу – передчасна втрата основними фондами їх вартості або зменшення її.

Оборот капіталу – кругообіг капіталу, узятий не як окремий акт, а як процес, що безперервно повторюється.

Основний капітал – частина продуктивного капіталу, яка цілком і багаторазово бере участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами (у міру зносу).

Партнерство (товариство) – форма організації підприємства, що базується на об'єднанні (пайовому, частковому) майна різних власників.

Підприємництво – самостійна, ініціативна, творча і на власний ризик здійснювана діяльність суб'єктів різних форм власності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і торгівлі з метою одержання прибутку.

Підприємство – первинна ланка суспільного поділу праці і водночас основна ланка народногосподарського комплексу, яка є товаровиробником і забезпечує процес відтворення на основі

самостійності та самоокупності.

Фізичний знос основного капіталу – матеріальний знос машин, інструментів, будинків і споруд, інших засобів праці за час їхнього функціонування в процесі виробництва або невикористання.

11.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Економічний зміст понять підприємства та підприємництва. Основні форми об'єднання підприємств.

2 Мотиви створення приватного підприємства.

3 Ризик підприємця на етапі оцінки перспективності нової ідеї.

4 Позитивні і негативні сторони кооперації малих і великих підприємств.

5 Концентрація і централізація капіталу.

6 Економічне значення амортизаційного фонду.

7 Кругообіг капіталу, його стадії та функціональні форми.

8 Чи існують, на ваш погляд, розходження між поняттями «підприємство» і «фірма»? Поясніть.

9 Які причини виникнення капіталу? У яку історичну епоху він з'являється?

10 У чому полягає суть розходжень між поглядами різних учених-економістів на категорію «капітал»?

11 Поясніть, у чому полягає розходження основного й оборотного капіталу. Проведіть порівняння за такими критеріями: а) характер функціонування у виробничому процесі; б) тривалість обороту; в) спосіб перенесення вартості на виготовлений продукт.

12 Прискорена амортизація збільшує розміри амортизаційних відрахувань і зменшує сумарно чистий прибуток. І, проте, підприємці зацікавлені в ній. Чому?

11.2 Вправи

1 Для яких підприємств, що виробляють кінцеву продукцію,

кругообіг капіталу важливо розглядати в тісному взаємозв'язку з домашніми господарствами?

2 З яких складових складається час обороту індивідуального капіталу? Проаналізуйте їх особливості. Якщо час одного обороту капіталу становить 60 днів, то як можна визначити кількість оборотів капіталу за рік? За яких умов прибуток підприємства абсолютно зростає із підвищенням швидкості обороту капіталу підприємства?

11.3 Задачі

1 Покупна ціна устаткування – 210000 грн, термін його служби 7 років. Підрахуйте величину зносу машини за рік, норму амортизації і розмір амортизаційного фонду через три роки після експлуатації.

2 Покупна ціна устаткування – 1,5 млн грн; термін його служби – 10 років. Підрахуйте величину зносу устаткування за рік, норму амортизації і розміри амортизаційного фонду на початок сьомого року експлуатації устаткування.

3 Ціна машини – 12000 грн, термін її служби – 4 роки. Визначте величину зносу машини за рік, норму амортизації і розміри амортизаційного фонду через 2 роки.

4 Покупна ціна устаткування – 800 тис. грн; термін його служби – 10 років. Визначте величину зносу устаткування за рік, норму амортизації і величину амортизаційного фонду через 5 років.

5 Нормативний термін служби об'єкта складає 10 років, а фактично він прослужив 9 років; ліквідаційна вартість складає 5 % балансової вартості об'єкта. Визначте фізичний знос об'єкта за термінами служби.

6 Нормативний термін служби об'єкта складає 15 років, а фактично він прослужив 13 років, ліквідаційна вартість складає 5 % балансової вартості об'єкта. Визначте фізичний знос об'єкта за термінами служби.

7 Продуктивність базового устаткування складає 20000 виробів на рік, нового – 25000. Розрахуйте відсоток витрат від другої форми морального зносу.

8 Авансований капітал складає 800 грош. од., оборотний капітал – 200 грош. од., час його обороту – 4 місяці, основний капітал служить 5 років. Визначте загальний оборот капіталу за рік.

9 Капітал підприємства складає 120 млн дол., у тому числі вартість засобів виробництва – 100 млн дол.; вартість сировини, матеріалів, палива, енергії – 20 млн дол. Норма амортизації основного капіталу – 20 %, оборотний капітал обертається 5 разів на рік. Підрахуйте загальний оборот капіталу за рік.

10 Авансований капітал підприємства – 400 тис. грн, витрати на предмети праці – 80 тис. грн, фонд заробітної плати 80 тис. грн. Оборотний капітал обертається протягом року 5 разів. Норма амортизації – 10 %. Визначте загальний оборот капіталу за рік.

11 Авансований капітал підприємства складає 500 тис. дол., у тому числі вартість засобів праці – 400 тис. дол. Норма амортизації основного капіталу – 25 %, час обороту оборотного капіталу – 3 місяці. Підрахуйте загальний оборот капіталу протягом року.

12 Авансований капітал підприємства складає 80 млн дол., вартість сировини, палива, допоміжних матеріалів – 10 млн дол. Машини мають середній термін служби – 10 років. Визначте розмір амортизаційного фонду через 5 років, якщо відомо, що фонд заробітної плати складає 20 млн дол.

13 Авансований капітал складає 480 млн дол., фонд заробітної плати – 80 млн дол., вартість сировини, палива, допоміжних матеріалів – 100 млн дол. Машини мають середній термін служби 10 років. Визначте розмір амортизаційного фонду через 5 років.

14 Машина вартістю 600 тис. євро розрахована на фізичний знос протягом 15 років. Однак через 4 роки вартість аналогічних машин знизилася на 25 %. Визначте розмір амортизаційного фонду після зносу машини.

15 Машина вартістю 800 тис. грн розрахована на фізичний знос протягом 10 років. Однак через три роки вартість аналогічних машин зменшилася на 25 %. Визначте розмір

амортизаційного фонду після зносу машини.

16 Підприємець установив 15 машин, вартість кожної з них – 210 тис. дол., а термін служби – 7 років. Через два роки в результаті росту продуктивності праці суспільна вартість подібних машин зменшилася до 140 тис. дол. Визначте розмір амортизаційного фонду через 5 років.

11.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Найбільш важливим для політекономічного визначення сутності підприємства є з'ясування:

- а) соціально-економічної форми підприємства, втіленої у відносинах економічної власності;
- б) речовинного змісту категорії «підприємство»;
- в) техніко-економічних і організаційно-економічних відносин, що сформовані на підприємстві.

2 За натуральною формою основний капітал являє собою:

- а) засоби праці;
- б) предмети праці;
- в) заробітну плату;
- г) правильні відповіді а) і б);
- д) правильні відповіді б) і в).

3 Який критерій покладений в основу розподілу капіталу неосновний і оборотний:

- а) різний характер обороту капіталу;
- б) участь у створенні вартості і споживчої вартості;
- в) участь у процесі експлуатації робочої сили;
- г) усі попередні відповіді правильні;
- д) усі попередні відповіді неправильні?

4 Укажіть чинник, не пов'язаний з моральним зносом машин:

- а) створення нових, більш продуктивних машин;
- б) виробниче використання (знос);
- в) здешевлення виробництва машин;

г) поява нових галузей виробництва.

5 Якому виду зносу піддається засіб праці, якщо зроблені спробні зразки нових верстатів:

- а) моральному зносу;
- б) фізичному зносу;
- в) моральному і фізичному зносу;
- г) усі попередні відповіді неправильні?

6 Якому виду зносу піддається засіб праці, якщо на міжнародній виставці експонується новий верстат:

- а) моральному зносу;
- б) фізичному зносу;
- в) моральному і фізичному зносу;
- г) усі попередні відповіді неправильні?

7 Якому видові зносу піддається засіб праці, якщо з'явилися патенти на новітнє відкриття, що дозволяє удосконалювати устаткування?

- а) моральному зносові;
- б) фізичному зносові;
- в) моральному і фізичному зносові;
- г) усі попередні відповіді неправильні.

8 Чим можна попередити втрати від передчасного морального зносу техніки:

- а) підвищенням інтенсивності використання техніки;
- б) капітальним ремонтом;
- в) капітальним будівництвом;
- г) прискореною амортизацією техніки незалежно від того, як вона використовується?

9 Амортизація – це:

- а) накопичення прибутку підприємства;
- б) здавання в оренду основних фондів підприємства;
- в) сума зносу основного капіталу, яка перекладається на вартість виробів за визначеними нормами;
- г) жодна відповідь не є правильною.

10 Оборотний капітал включає:

- а) виробничі машини та устаткування;
- б) виробничі будинки й спорудження;
- в) сировину, матеріали, паливо;
- г) жодна з х відповідей ні є правильною.

11 Кругообіг капіталу підприємства – це:

- а) постійний рух капіталу;
- б) послідовне проходження капіталу трьох стадій;
- в) безперервний рух капіталу, у процесі якого він послідовно проходить три стадії, набуває в кожній з них певної функціональної форми і повертається до своєї вихідної форми – грошової;
- г) це кругообіг капіталу, який у своєму русі проходить сферу виробництва і сферу обігу та безперервно повторюється;
- д) усі відповіді правильні.

12 Оборот капіталу підприємства – це:

- а) час, протягом якого капітал перебуває у сфері обігу;
- б) кругообіг капіталу, узятий не як окремий акт, а як процес, що безперервно повторюється;
- в) проходження капіталу у своєму русі сфери виробництва і сфери обігу;
- г) безперервний рух капіталу у сфері виробництва;
- д) послідовне проходження капіталом трьох стадій сфери виробництва і сфери обігу та повернення його до своєї вихідної форми – грошової.

13 Що таке основний капітал підприємства:

- а) частина продуктивного капіталу, яка бере участь у виробництві товару і свою вартість переносить на новостворений товар цілком протягом одного виробничого циклу;
- б) засоби праці і предмети праці, які обслуговують процес виробництва;
- в) капітал у виробничій формі, що безперервно перебуває в обороті;
- г) сукупність засобів праці і знарядь праці;

д) частина продуктивного капіталу, яка цілком і багаторазово бере участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами (у міру зносу)?

11.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Роль підприємця в максимізації прибутку підприємства.
- 2 Корпорації (акціонерні товариства) як основна форма організації підприємства в сучасних умовах.
- 3 Роль амортизації у відтворенні основного капіталу підприємства.

Рекомендована література

- 1 Баликоев В.З. Общая экономическая теория. – Новосибирск: Издательская компания «Лада», 2000. – 678 с.
- 2 Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – К.: «Знання», КОО, 2001. – 280 с.
- 3 Економіка виробничого підприємництва: Навч. посібник/ Й.М. Петрович, І.О. Будіщева, І.Г. Устінова та ін.; За ред. Й.М. Петровича. – 3-тє вид., випр. – К.: Знання, 2002. – 405 с.
- 4 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.
- 5 Мочерний С.В. Політична економія. Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 687 с.
- 6 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 7 Беляев О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 8 Політична економія: Підручник / За заг. ред. Ю.В. Ніколенка. – К.: ЦУЛ, 2003. – 412 с.

ТЕМА 12. СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ. ЦІНА ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Собівартість продукції – витрати на виготовлення і реалізацію товару.

Бухгалтерський прибуток – різниця між загальним вииторгом (доходом) підприємства і бухгалтерськими витратами (собівартістю).

Валові витрати – сума постійних і змінних витрат на кожному рівні виробництва.

Граничні витрати виробництва – додаткові витрати на виробництво однієї додаткової одиниці обсягу продукції.

Економічний прибуток – різниця між загальним вииторгом (валовим доходом) і економічними витратами.

Постійні витрати – витрати, величина яких у короткостроковому періоді залежить від зміни обсягу продукції.

Середні витрати – витрати на одиницю випуску продукції, які дорівнюють валовим витратам, поділеним на вироблену кількість товару.

Ціна – грошове вираження монопольної ціни виробництва, в якій відображається дія законів вартості, попиту та пропозиції, панування групових монополій (олігополій).

Облікова функція ціни полягає в тому, що вона є засобом обліку суспільно необхідної, а отже, й корисної праці. Її використовують для порівняння різних статей витрат.

Сутність розподільчої функції в політекономічному аспекті полягає в перерозподілі частини об'єктів менш розвинених форм капіталістичної та дрібнотоварної власності на користь домінуючої форми (зокрема, монополістичної власності), а отже, панівного класу, верств чи прошарків населення.

Стимулююча функція ціни полягає в тиску ринкових цін (а за сучасних умов і регульованих цін) на підприємців через механізм конкуренції впроваджувати нову техніку, досконаліші форми і методи організації виробництва, підвищувати кваліфікацію працівників тощо.

12.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Існує теорія, відповідно до якої, підвищення заробітної плати за тієї самої продуктивності праці відповідно збільшує

вартість і ціну товару. А працівники, купуючи товари за більш високими цінами, нічого в підсумку не виграють. Чи це так?

2 У чому полягає сутність витрат виробництва як політекономічної категорії?

3 Що означає собівартість у політекономічному аспекті?

4 Дайте стисло характеристику поглядів видатних економістів у розвитку теорії цін.

5 У чому полягає політекономічна сутність ціни?

6 У якій трансформованій формі розвивається ціна на нижчій стадії капіталізму?

7 Розкрийте зміст облікової та стимулюючої функції ціни.

8 Яка різниця між валовим і чистим прибутком підприємства?

12.2 Вправи

1 Які основні проблеми існують в Україні щодо механізму ціноутворення та розподілу прибутків?

2 З'ясуйте взаємозв'язок економічних витрат виробництва і собівартості.

12.3 Задачі

1 Робочий день складає 8 год; необхідний робочий час \square 4 год. Припустимо, що внаслідок збільшення продуктивності праці необхідний робочий час скоротився до 2 год. На скільки відсотків зріс ступінь експлуатації і який метод збільшення додаткової вартості тут має місце?

2 В промисловості Японії в 1960 р. норма додаткової вартості складала 300 %, робочий тиждень \square 50,2 год, у 1996 р. ці показники склали відповідно 600 % і 40 год. Який час протягом тижня працівник трудився на капіталіста? На скільки відсотків скоротився необхідний робочий час?

3 Спочатку робочий день складав 10 год, причому додатковий час на 1 год більше від необхідного. Припустимо, що

1 год праці створює вартість у 5 дол. Капіталістові вдалося за рахунок подовження робочого дня одержати додатково 15 дол. На скільки відсотків зросла норма додаткової вартості?

4 Нехай постійний капітал складає 200 од., знов створена вартість □ 150 од., змінний капітал □ 50 од. Підрахуйте:

- вартість товару;
- додаткову вартість;
- норму додаткової вартості.

12.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Соціально-економічну сутність витрат виробництва відображають:

а) затрати живої й уречевленої праці на виробництво продукції;

б) витрати ресурсів, які належать різним власникам;

в) витрати підприємства на наймання робочої сили;

г) витрати ресурсів, що набувають на ринку вартісної форми.

2 До постійних витрат належать витрати:

а) на сировину;

б) сплату оренди;

в) освітлення;

г) рекламу;

д) страхування;

е) паливо.

3 Прибутковість підприємства визначається:

а) абсолютно, тобто масою прибутку;

б) різницею між валовим виторгом і економічними витратами;

в) відносно, тобто в нормі прибутку;

г) відношенням прибутку в грошовому вираженні до всього авансованого капіталу (основного й оборотного);

д) усі відповіді правильні.

4 Чинники, що впливають на норму прибутку, □ це:

- а) абсолютна маса прибутку;
- б) величина авансованого капіталу;
- в) рівень ринкової ціни;
- г) зниження витрат виробництва;
- д) швидкість обігу грошей.

5 Розмістіть прибутки за їх абсолютною величиною, починаючи з найбільшої в довгостроковому періоді:

- а) бухгалтерський;
- б) економічний;
- в) нормальний.

6 Прибуток для підприємств □ це:

- а) економічна форма реалізації права власності на капітал у різних сферах його застосування;
- б) найбільш значущий показник успіху підприємства і вмілого управління ним;
- в) показник бажаного успіху підприємства;
- г) винагорода за успішну виробничу і комерційну діяльність;
- д) регулятор маси грошей в обігу.

7 Бухгалтерський прибуток притаманний економіці:

- а) статистичній;
- б) динамічній;
- в) ринковій;
- г) змішаній;
- д) товаровиробничому суспільству;
- е) усі відповіді правильні.

8 До якого способу збільшення додаткової вартості належить зростання продуктивності праці в галузі:

- а) відносної додаткової вартості;
- б) абсолютної додаткової вартості;
- в) надлишкова додаткової вартості;
- г) усі попередні відповіді неправильні?

9 Укажіть складові частини вартості товару:

- а) постійний капітал і змінний капітал;

- б) додаткова вартість і знову створена вартість;
- в) додаткова вартість;
- г) постійний капітал і знову створена вартість;
- д) змінний капітал і знову створена вартість.

12.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Економічні витрати: суть і структура.
- 2 Прибуток □ головний показник успіху господарської діяльності підприємства.
- 3 Шляхи підвищення норми прибутку.

Рекомендована література

- 1 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 2 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 3 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. □ К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.
- 4 Основи економічної теорії: Підручник / А.А. Чухно, П.С. Єщенко, Г.Н. Климко та ін.; За ред. А.А. Чухна. □ К.: Вища шк., 2001. – 606 с.
- 5 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.

ТЕМА 13. ВІДНОСИНИ РОЗПОДІЛУ І ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Гранична схильність до споживання □ величина додаткового споживання, що його спричиняє одна додаткова гривня доходу.

Доходи □ грошові кошти, що отримують домогосподарства,

фізичні та юридичні особи за результатами господарської діяльності, використання власності чи у формі соціальних виплат, громадських внесків тощо.

Доходи від власності □ доходи, які отримують власники від продуктивного використання землі, капіталу, майна (орендна плата, відсоток, дивіденд).

Доходи від індивідуальної трудової власності □ доходи, які отримують громадяни від самостійної трудової діяльності (за надання послуг чи реалізацію товарів, що вироблені індивідуально).

Заощадження □ частина доходу, що не споживається.

Національне заощадження □ частина національного доходу, яка не використовується на споживання і характеризує обсяг чистого заощадження в суспільстві.

Нормальні доходи □ сума грошових доходів, отриманих протягом певного періоду, без урахування зміни цін.

Норма національного чистого заощадження = (національне заощадження (у межах національного доходу)/ національний дохід) × 100.

Податки □ обов'язкові нормовані платежі, що вилучаються державою в бюджет за встановленими нею розмірами з фізичних і юридичних осіб.

Податки непрямі □ податки на товари та послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу.

Податкова декларація □ заява платника податків про отримані доходи, як правило, за поточний рік.

Прожитковий мінімум □ розмір грошових коштів, необхідний для підтримки життєдіяльності людини та відновлення її робочої сили.

Суспільні фонди споживання □ фонди, за допомогою яких використовується частина фонду життєвих засобів і забезпечується (повністю або частково) задоволення потреб в освіті, культурі, охороні здоров'я, утримання непрацездатних членів суспільства.

Функція споживання □ зв'язок між споживанням та

доходами.

Функція заощадження □ зв'язок між розмірами заощадження та доходу.

13.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Місце та роль розподільчих відносин у відтворювальному процесі.

2 Причини диференціації доходів населення. Проблема бідних і багатих в Україні.

3 Чинники споживання та заощадження.

4 Необхідність державного регулювання розподілу доходів. Соціальний захист населення.

5 Чому в економіці існує проміжний продукт? Назвіть підприємства, які спеціалізуються на виробництві проміжного продукту.

6 Для чого або з якою метою обчислюється національний дохід?

7 Чому необхідно вирізняти первинні, або основні, доходи і вторинні доходи? Обґрунтуйте відповідь.

8 Для чого розраховують національне багатство країни? Поясніть роль національного багатства в економічному відтворенні. Як ви вважаєте: чи є різниця між національним багатством і економічним потенціалом суспільства?

13.2 Вправи

1 Припустимо, що Юля, Оксана, Тарас, Денис і Артем одержують доходи в розмірі 500, 250, 125, 75 і 50 дол. відповідно. Побудуйте криву Лоренца для такої економіки з п'яти людей і дайте необхідні пояснення.

2 Припустимо, що Боб, Кетрін, Дженні і Білл одержують доходи в розмірі 400, 200, 80 і 40 грош. од. відповідно. Побудуйте криву Лоренца для такої економіки з чотирьох людей і дайте необхідні пояснення.

3 Припустимо, що Микола, Сашко, Іван, Ліза, Ольга і Катерина одержують доходи в розмірі 600, 300, 200, 150, 100 і 40 грош. од. відповідно. Побудуйте криву Лоренца для такої економіки з шести людей і дайте необхідні пояснення.

4 Побудуйте криву Лоренца за такими даними. Припустимо, що все населення розбите на 5 груп за рівнем доходу. На першу групу родин припадає 7 % сукупного доходу, на другу \square 12 %, на третю \square 17 %, на четверту \square 27 %, на п'яту \square 37 %.

13.3 Задачі

1 У 2002 р. індекс споживчих цін в Україні зменшився на 1,6 %, а середньомісячна заробітна платня збільшилася з 311,08 грн у 2001 р. до 376,38 грн у 2002 р. Визначте, як змінився за цей період індекс реальної заробітної плати.

2 У 2003 році індекс споживчих цін в Україні виріс на 8,2 %, а середньомісячна заробітна плата збільшилася з 376,38 грн у 2002 р. до 462,33 грн у 2003 р. Визначте, як змінився за цей період індекс реальної заробітної плати.

3 У 2004 році індекс споживчих цін у країні Бета виріс на 10,4 %, а середньомісячна заробітна плата збільшилася з 200 дол. у 2004 р. до 218 дол. у 2005 р. Визначте, як змінився за цей період індекс реальної заробітної плати.

4 Величина середньомісячної заробітної плати в Україні у 2003 р. була 462,33 грн. За прогнозом, індекс споживчих цін у 2004 р. повинен був зрости на 5,4 %. Визначте, якою мала бути величина середньомісячної номінальної заробітної плати в 2004 р., щоб реальна зарплата залишилася на колишньому рівні?

5 Величина середньомісячної заробітної плати в країні Альфа в 2003 р. була 300 дол. За прогнозом індекс споживчих цін у 2003 р. повинен був зрости на 8,5 %. Визначте, якою мала бути величина середньомісячної номінальної заробітної плати у 2004 р., щоб реальна зарплата залишилася на колишньому рівні?

13.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 У чому полягає економічна функція розподілу:

а) розподіл це єдиний, загальний процес доведення матеріальних і духовних благ до споживачів;

б) розподіл це економічний процес формування індивідуальних доходів населення;

в) розподіл це підсистема виробничих відносин, сполучна ланка між виробництвом, з одного боку, і обміном і споживанням, з іншого;

г) правильні відповіді а) і б);

д) правильні відповіді б) і в);

е) усі попередні відповіді правильні;

є) усі відповіді неправильні?

2 Чи буде розподіл справедливим, якщо існує диференціація доходів?

а) так;

б) ні;

в) для відповіді недостатньо інформації.

3 Яку залежність ілюструє крива Лоренца:

а) зміну ступеня нерівності;

б) показує частку кожної з груп населення в сукупному доході суспільства;

в) який відсоток доходу припадає на кожну з родин;

г) усі попередні відповіді правильні;

д) усі відповіді неправильні?

4 Прогресивне оподаткування зрушує криву Лоренца:

а) вправо униз;

б) уліво нагору;

в) вправо нагору;

г) уліво униз.

5 Споживання – це частина доходу:

а) яку населення має намір використати на придбання

товарів і послуг у майбутньому періоді;

б) яку населення використовує на придбання товарів і послуг;

в) яка вкладена в цінні папери;

г) яка витрачена на придбання виробничих ресурсів.

6 Гранична схильність до заощадження:

а) завжди більше 0;

б) завжди більше 1;

в) може дорівнювати 0;

г) всі відповіді неправильні.

7 Соціальні трансферти – це:

а) адресні виплати держави окремим верствам населення;

б) одна з форм заробітної плати;

в) виплати держави населенню завжди в грошовій формі;

г) натуральна безвідплатна допомога.

8 Державна політика доходів в умовах ринкової економіки націлена:

а) на обмеження зростання особистих доходів;

б) підтримку рівномірності розподілу доходів;

в) перерозподіл доходів через систему оподаткування та соціальних виплат;

г) регламентування рівня заробітної плати в усіх галузях народного господарства.

9 Збільшення нерівномірності розподілу доходів може бути показано за допомогою кривої Лоренца:

а) переміщенням кривої фактичного розподілу ближче до бісектриси;

б) переміщенням кривої фактичного розподілу доходів вліво від бісектриси;

в) збігом кривої фактичного розподілу з бісектрисою;

г) переміщенням кривої фактичного розподілу далі вправо від бісектриси.

10 Гранична схильність до споживання – це відношення:

а) величини сукупного споживання до величини сукупного

доходу;

- б) величини додаткового споживання до приросту доходу;
- в) змін у споживанні до змін у заощадженні;
- г) зміни в заощадженнях до змін у доході, що їх викликали.

11 Для стимулювання заощадження необхідно:

- а) знизити податки на доходи;
- в) збільшити трансфертні виплати;
- б) підвищити заробітну плату;
- г) збільшити відсоткову ставку.

12 Нерівномірність доходів у країні скоріш за все зумовлена:

- а) надмірно високим рівнем оподаткування;
- б) існуванням високого рівня безробіття;
- в) різною продуктивністю праці;
- г) низьким рівнем соціального захисту.

13 Дж.М.Кейнс стверджував, що обсяг споживчих витрат залежить насамперед:

- а) від складу сім'ї;
- б) розміру доходу в розпорядженні;
- в) розміру національного доходу;
- г) схильності до заощадження.

13.5 Теми рефератів для презентації на семінарських заняттях

1 Функції розподільних відносин у процесі економічного відтворення.

2 Структура доходів населення в Україні та напрямки її зміни.

3 Особливості перерозподілу національного доходу в Україні.

4 Необхідність формування сучасної системи соціального захисту в Україні.

Рекомендована література

1 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.

2 Мандибура В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. – К.: Наукова думка, 1998. – 225 с.

3 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, А.О. Канищенко та ін.; За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – 2-ге вид., доп. – К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.

4 Экономическая теория (политэкономия) Учебник/ Под ред. В. Видяпина, Г. Журавлевой. – М.: ИНФРА, 1999. – 560 с.

5 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.

6 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: КНЕУ, 2001. □ 328 с.

7 Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.С. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. □ К.: Знання: КОО, 2000. – 607 с.

ТЕМА 14. ВІДТВОРЕННЯ ТА НАГРОМАДЖЕННЯ В ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Валовий внутрішній продукт (ВВП) □ сукупна вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених у поточному періоді на території країни, незалежно від національної належності підприємств.

Валовий національний продукт (ВНП) □ сукупна вартість кінцевих товарів і послуг, створених за певний період вітчизняними підприємствами в країні та за її межами.

Відтворення □ постійне відновлення та повторення процесу виробництва.

Національне багатство □ сукупність матеріальних і нематеріальних благ, вироблених та нагромаджених суспільством за всю його історію.

Національний дохід (НД) □ сукупний дохід в економіці, який отримують власники чинників виробництва: праці, капіталу, землі, підприємницького хисту. Це □ чистий внутрішній продукт, зменшений на величину непрямих податків на бізнес.

Просте суспільне відтворення □ повторення процесу суспільного відтворення в незмінних масштабах.

Розширене суспільне відтворення □ відтворення суспільного виробництва в зростаючих масштабах.

Сукупний суспільний продукт (ССП) □ сукупність усіх матеріальних благ і послуг, створених у суспільному виробництві, як правило, за рік.

Тіньова економіка □ приховані господарськими та інституціональними одиницями види діяльності, що офіційно не обліковуються державними органами.

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) □ ВВП, зменшений на величину амортизаційних відрахувань.

14.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Суть і види суспільного відтворення. Суспільний продукт. Відтворення всіх елементів економічної системи.

2 Кругообіг ресурсів, продуктів і доходів у процесі відтворення.

3 Основні показники системи національних рахунків.

4 Методологічні аспекти обчислення суспільного продукту: вплив цін і тіньового сектора.

5 Національне багатство, його структура і проблеми відтворення.

6 Проблеми розширеного відтворення національного багатства в Україні.

14.2 Вправи

1 У чому полягає сутність економічного відтворення? Назвіть чинники, які обумовлюють наявність категорії «економічне відтворення».

2 Розгляньте структуру суспільного продукту за матеріально-речовим характером. Поясніть різницю між матеріальними благами і послугами.

3 Сформулюйте значення розподілу в економіці і назвіть прізвиська економістів, які зробили значний внесок у розроблення теорії розподілу.

4 Чи впливає принцип соціальної справедливості на розподільні відносини? Обґрунтуйте відповідь.

5 Чи є держава чинником виробництва, а отже, і виробником національного доходу? Підготуйте обґрунтовану відповідь на запитання.

6 Охарактеризуйте основні риси теорії розподілу національного доходу, що ґрунтується на концепції граничної продуктивності. Хто є родоначальником цієї теорії?

7 Назвіть об'єктивні передумови перерозподілу національного доходу. У чому полягає економічна доцільність перерозподілу і які її принципи?

8 Однією з найважливіших в економічному відтворенні є функція споживання. Чому ця функція розглядається Д. Кейнсом у тісному зв'язку з середньою і граничною схильністю до споживання?

14.3 Задачі

1 Вартість спожитих засобів виробництва другого підрозділу складає 3600 од.; у першому підрозділі органічна структура капіталу дорівнює 4:1, норма додаткової вартості \square 200 %. Підрахуйте величину продукту першого підрозділу в умовах простого відтворення суспільного продукту.

2 Національний дохід дорівнює 9000, вартість спожитих засобів виробництва другого підрозділу \square 6000, ступінь

експлуатації в обох підрозділах \square 100 %, органічна структура капіталу першого підрозділу 4:1. Підрахуйте величину сукупного суспільного продукту.

3 У першому підрозділі вартість спожитих засобів виробництва \square 2000, органічна структура капіталу 4:1, норма додаткової вартості \square 100 %. Якою буде величина постійного капіталу другого підрозділу в умовах простого відтворення суспільного продукту?

4 Вартість спожитого постійного капіталу другого підрозділу \square 1200. Норма додаткової вартості в першому підрозділі складає 200 %, органічна структура капіталу \square 3:1. Визначте величину витрат виробництва і сукупного продукту першого підрозділу.

5 У першому підрозділі вартість спожитих засобів виробництва складає 6000, органічна структура капіталу \square 3:1, норма додаткової вартості \square 200 %. Якою буде величина постійного капіталу другого підрозділу в умовах простого відтворення суспільного продукту?

6 Сума спожитих засобів виробництва другого підрозділу \square 1200 од., у першому підрозділі створені додаткові засоби виробництва на суму 400 од., норма додаткової вартості в обох підрозділах \square 100 %, органічна структура капіталу в першому підрозділі 4:1, у другому \square 2:1. Визначте суму сукупного суспільного продукту.

7 Змінний капітал першого підрозділу суспільного виробництва дорівнює 2000, норма додаткової вартості в обох підрозділах \square 150 %, органічна структура капіталу в другому підрозділі 4:1, у першому підрозділі створено додатково засобів виробництва на суму 1000. Підрахуйте величину продукту другого підрозділу в умовах розширеного відтворення.

8 Відомо, що знову створена вартість першого підрозділу більше постійного капіталу другого підрозділу на 2000 од. На збільшення постійного капіталу другого підрозділу витрачено 400 од. Постійний капітал першого підрозділу, що вимагає свого відновлення, у три рази перевищує суму його частини, що накопичується. Органічна структура капіталу першого підрозділу \square 4:1, органічна структура капіталу другого підрозділу \square 2:1.

Норма додаткової вартості в обох підрозділах дорівнює 100 %. Визначте величину сукупного суспільного продукту.

9 Змінний капітал першого підрозділу дорівнює 4000, норма додаткової вартості в обох підрозділах \square 300 %, органічна структура капіталу в другому підрозділі 4:1, у першому підрозділі створено додатково засобів виробництва на суму 2000. Підрахуйте величину продукту другого підрозділу в умовах розширеного відтворення.

10 Змінний капітал першого підрозділу дорівнює 6000, норма додаткової вартості в обох підрозділах \square 200 %, органічна структура капіталу в другому підрозділі 2:1, у першому підрозділі створено додатково засобів виробництва на суму 4000. Підрахуйте величину продукту другого підрозділу в умовах розширеного відтворення.

11 В першому підрозділі суспільного виробництва створено річний продукт у розмірі 12000 од., що включає додаткову вартість у 3000 од., норма додаткової вартості 200 %. Величина спожитого постійного капіталу другого підрозділу \square 2500 од. Визначте, на скільки одиниць збільшиться постійний капітал другого підрозділу в умовах розширеного відтворення, якщо норма нагромадження в першому підрозділі складає 50 %?

14.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Яке відтворення характерне для економіки України:

- а) просте;
- б) розширене;
- в) звужене?

2 Який з перелічених показників допускає подвійний рахунок:

- а) валовий внутрішній продукт;
- б) валовий національний продукт;
- в) сукупний суспільний продукт?

3 Національний дохід \square це:

- а) сума всіх отриманих особистих доходів членів суспільства;
- б) сума всіх особистих доходів членів суспільства, які залишаються в їх розпорядженні після сплати податків;
- в) ВВП за вирахуванням вартості спожитих засобів виробництва та непрямих податків на бізнес.

4 Національне багатство □ це:

- а) сукупність усіх матеріальних благ, вироблених суспільством за всю його історію;
- б) сукупність усіх благ, що є у розпорядженні суспільства;
- в) сукупність усіх матеріальних і нематеріальних благ, вироблених і нагромаджених суспільством за всю його історію.

5 За яких умов, як правило, зростає величина національного багатства:

- а) під час воєн, потрясінь, смут;
- б) в умовах економічної кризи;
- в) у нормальних мирних умовах?

6 Найвагомим елементом матеріальної форми національного багатства в Україні є:

- а) виробничий капітал, який поділяється на основний і оборотний;
- б) основний капітал сфери нематеріального виробництва (школи, лікарні, культурно-освітні і спортивні об'єкти, житлові будинки);
- в) резерви капітальних благ (законсервовані запаси основного капіталу);
- г) майно домашніх господарств (індивідуальне житло, засоби праці і предмети тривалого користування — автомобілі, меблі, побутова техніка тощо);
- д) запаси і резерви споживчих благ.

7 Хто з відомих класиків політичної економії започаткував теорію розподілу продукту між класами:

- а) А. Сміт;
- б) Д. Рікардо;
- в) Ж.-Б. Сей;

- г) К. Маркс;
- д) Дж. Кларк?

8 Об'єктами розподільних відносин є:

- а) чинники виробництва;
- б) національний дохід;
- в) продукти виробництва;
- г) робоча сила;
- д) усі відповіді правильні.

9 Які з названих форм доходів є основними:

- а) заробітна плата, рента, відсоток, дивіденд, прибуток;
- б) заробітна плата, рента, відсоток;
- в) заробітна плата, рента, відсоток, субсидії;
- г) заробітна плата, рента, відсоток, трансферти;
- д) усі відповіді правильні?

10 Які доходи одержують домогосподарства від власності:

- а) відсоток;
- б) ренту;
- в) дивіденд;
- г) відсоток, ренту, дивіденд;
- д) відсоток, ренту, дивіденд, прибуток?

11 Найважливішим компонентом національного доходу є:

- а) заощадження;
- б) амортизація;
- в) споживання;
- г) заощадження плюс споживання;
- д) усі відповіді правильні.

12 Що з нижче перерахованого варто включати до складу сукупного суспільного продукту:

- а) вартість добутої нафти;
- б) вартість реалізованого бензину;
- в) вартість пошиття одягу в ательє мод;
- г) ринкову вартість цінних паперів АТ «Укрнафта»;
- д) правильні відповіді а) і б);
- е) правильні відповіді а), б), в);

ж) усі попередні відповіді правильні?

13 Що з нижче перерахованого не слід включати до складу сукупного суспільного продукту?

- а) вартість екскаватора марки «НКМЗ»;
- б) вартість ремонту міських автомагістралей;
- в) вартість чоловічих сорочок, зроблених Краматорською швейною фабрикою;
- г) усі попередні відповіді неправильні?

14 Об'єктами суспільного відтворення є:

- а) матеріальні блага;
- б) економічні блага;
- в) неекономічні блага;
- г) робоча сила;
- д) виробничі відносини і господарські зв'язки;
- е) навколишнє середовище.

14.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

1 Система народногосподарського балансу: сутність і основні показники.

2 Тіньова економіка в західних країнах та її особливості в Україні.

3 Концепції національного багатства в сучасній економічній літературі.

4 Національне багатство в умовах економічної кризи.

5 Функції розподільних відносин у процесі економічного відтворення.

6 Структура доходів населення в Україні та напрямки її зміни.

7 Особливості перерозподілу національного доходу в Україні.

8 Необхідність формування сучасної системи соціального захисту в Україні.

Рекомендована література

- 1 Курс економічної теорії: Учебник / Под ред. М.Н. Чепурина, Е.А. Киселевой. – Киров, 1998. – 624 с.
- 2 Мочерний С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: Знання – Прес, 2002. – 687с.
- 3 Нестеров Л., Аширова Г. Национальное богатство и человеческий капитал. – Вопросы экономики. 2003. № 5.
- 4 Основи економічної теорії: Політекономічний аспект. Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко. – К., 1997. – 743 с.
- 5 Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под ред. В.И. Видяпина, Г.П. Журавлевой. – М., 1999. – 560 с.
- 6 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 7 Беляев О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 8 Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В. К. Симоненко, В. В. Секретарюк, А. А. Устенко; Под общ. ред. С. В. Мочерного. – К.: Знання: КОО, 2000. – 607 с.
- 9 Макконнелл Р.К., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.

ТЕМА 15. РИНКОВІ УСТАНОВИ ТА ЇХ РОЛЬ В СУСПІЛЬНОМУ ВІДТВОРЕННІ.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Граничний дохід – дохід, який за умов досконалої конкуренції дорівнює ціні, помноженій на граничний продукт:

$MRP_i = MR_i \times P$ для кожного чинника виробництва,
де MR – граничний продукт (marginal product);

P – ціна;

MR_i – граничний продукт від чинника i .

Граничний продукт чинника виробництва – додатковий продукт або обсяг продукції, отриманий унаслідок збільшення витрат цього чинника на одну додаткову одиницю за сталої величини інших чинників виробництва.

Закон спадної продуктивності виробничого ресурсу – граничний продукт кожної одиниці чинника виробництва зменшується, якщо величина цього чинника збільшується, а інші чинники залишаються сталими.

Норма прибутку на капітал – щорічний чистий дохід (орендна плата мінус витрати) на вкладену одиницю капіталу.

Оренда – договір, що його укладають між собою орендодавець майна і орендар щодо тимчасового використання певного капітального блага (фабрики, споруди, верстата, комп'ютера тощо) за відповідну плату.

Орендна плата – платежі за тимчасове використання капітальних благ.

Попит підприємства на виробничі ресурси – похідний попит, оскільки залежить від попиту споживача на його кінцеву продукцію.

Пропонування чинників виробництва – готовність їх власників поставити виробничі ресурси на ринок за ціни відповідного рівня та з урахуванням інших чинників.

Ринок виробничих ресурсів – ринок землі, праці і засобів виробництва (капіталу), спрямований на задоволення виробничих потреб.

Ринок капіталів – оренда капітальних благ або такий її різновид, як лізинг.

Акція – цінний папір без установленого строку дії, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві і дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду.

Банк – фінансова установа, яка акумулює тимчасово вільні грошові кошти (вклади), надає їх у тимчасове користування у формі кредиту (позики), виступає посередником у взаємних платежах і розрахунках між підприємствами, установами або окремими особами, регулює грошовий обіг у країні, включаючи випуск (емісію) нових грошей.

Банківський прибуток – різниця між відсотками на вкладений капітал і виплатою відсотків за позиками.

Витрати обігу – витрати підприємства сфери обігу, пов'язані з реалізацією продукції.

Дивіденд – дохід, який отримує власник акції за рахунок прибутку акціонерного товариства.

Інфраструктура ринку – система підприємств і організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів, робочої сили.

Кредит – позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення зі сплатою відсотка; економічні відносини між кредитором і позичальником.

Норма банківського прибутку – відношення чистого прибутку до власних коштів банку.

Норма (рівень) відсотка – відношення річного прибутку, що одержується власником грошового капіталу, до суми позикового капіталу.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений строк з виплатою фіксованого відсотка.

Оптова торгівля – здійснення посередницьких функцій між промисловцями і роздрібними торговцями.

Позиковий капітал – грошовий капітал, який надається в позику господарському суб'єкту на певний час на умовах повернення за плату у вигляді відсотка.

Позиковий відсоток – вартість послуги, яка надається кредитором позичальнику (клієнтові), у вигляді надання йому за плату певної суми грошей на обумовлений строк.

Роздрібна торгівля – реалізація товарів безпосередньо споживачам.

Товарна біржа – форма діяльності оптового ринку з купівлі та продажу товарів за встановленими стандартами і зразками.

Торговий капітал – капітал, який забезпечує рух продукту від виробника до споживача.

Фіктивний капітал – акції, облігації та інші цінні папери, які обертаються на фондовій біржі.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а

також забезпечують інші права, що впливають із цих документів, іншим особам.

15.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

- 1 Роль ринкової інфраструктури в регулюванні економічних процесів.
- 2 Функції центрального та комерційних банків.
- 3 Принципи класифікації ринків. Ринок предметів споживання.
- 4 Ринки виробничих ресурсів: попит і пропонування.
- 5 Кредитування в ринковій інфраструктурі.
- 6 Роль біржової торгівлі.
- 7 Характеристика ринку цінних паперів.
- 8 Інші фінансово-кредитні установи.

15.2 Вправи

1 Чому тільки за умов досконалої конкуренції ціна дорівнює граничному доходу, а дохід від граничного доходу дорівнює ціні, помноженій на граничний продукт:

$MRP_i = MR_i \times P$ для кожного чинника виробництва?

Обґрунтуйте відповідь на питання.

2 Поясніть, чому прибуток на позиковий капітал, що функціонує у сфері виробництва, розпадається на дві частини: відсоток і підприємницький прибуток.

3 Обґрунтуйте особливості формування прибутку комерційного банку.

15.3 Задачі

1 Звичайна акція номінальною вартістю 200 грн приносить дохід її власнику 12 грн. Рівень банківського відсотка становить 6 % річних. За яким можливим ринковим курсом ви зможете продати цю акцію на фондовій біржі?

2 Сім'я вирішила вкласти гроші до банку. Комерційний

банк “Z” пропонує 20 % річних з нарахуванням складних відсотків, а ощадний банк “W” приймає вклади під 25 % річних з нарахуванням простих відсотків. Визначте, у якому з банків вигідніше заощаджувати кошти для сім’ї, якщо сума вкладу становить 1000 грн і сім’я планує зняти гроші з рахунка через 3 роки.

3 Акціонерне товариство більшу частину свого прибутку сплачує у вигляді дивідендів. Якщо на одну акцію припадає 50 грн дивідендів у рік, а позичковий відсоток складає 20 %, то скільки становитиме курс акції?

4 Власний капітал банку 2 млн дол., залучений □ 20 млн дол. Норма відсотка по позиках □ 8 %, по внесках □ 4 %. Витрати банку з виконання кредитних операцій □ 300 тис. дол. Визначте прибуток банку і норму банківського прибутку, якщо в позику віддається 18,5 млн дол.

5 Власний капітал банку складає 10 млн дол., а позиковий 110 млн дол. Банк віддав у позику 100 млн дол. Відсоток, виплачуваний вкладникам, дорівнює 3,5 %, а відсоток, стягнутий з позичальників, □ 9,5 % річних; витрати банківської діяльності □ 550 тис. дол. на рік. Підрахуйте масу і норму прибутку банківського капіталу.

6 Власний капітал банку складає 20 млн грн, депозити □ 190 млн грн., банківський відсоток складає 4 %. З загальної суми розташовуваних коштів 180 млн грн банк видав у кредит. Середня норма прибутку в економіці дорівнює 15 %. Розрахуйте, який відсоток банк має стягувати з позичальників, щоб забезпечити собі не менше середньої норми прибутку на власний капітал.

7 Весь капітал банку дорівнює 2 млрд дол., у тому числі власний □ 200 млн дол. Банківський відсоток дорівнює 5 %, а позиковий □ 12 %; витрати на ведення банківської діяльності □ 40 млн дол. на рік. Підрахуйте масу і норму прибутку банку, якщо сума кредитів складає 1,6 млрд дол.

8 Весь продуктивно функціонуючий капітал дорівнює 500 млрд грош. од., у тому числі 200 млрд грош. од. □ позиковий капітал. Визначте підприємницький дохід і дохід позикових капіталістів, якщо середня норма прибутку дорівнює 12 %, а

норма позичкового відсотка складає 10 % річних.

9 Весь продуктивно функціонуючий капітал складає 300 млрд грош. од., у тому числі 100 млрд грош. од. □ позиковий капітал. Визначте підприємницький дохід і дохід позикових капіталістів, якщо середня норма прибутку дорівнює 15 %, а норма позичкового відсотка складає 11 % річних.

15.4 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Фермер уклав угоду на постачання майбутнього врожаю пшениці за обумовленою ціною на торговельний склад фірми. Це є:

- а) лізингом;
- б) кліринговою угодою;
- в) біржованим дорученням;
- г) форвардною угодою.

2 Дивіденд – це:

- а) вид послуги;
- б) грошовий інструмент;
- в) частина прибутку корпорації;
- г) вид податку.

3 Головною функцією комерційних банків є:

- а) випуск цінних паперів;
- б) емісія кредитних грошей;
- в) надання позик для придбання нерухомості;
- г) надання короткотермінових позик підприємцям.

4 Магазин пропонує вам придбати телевізор, за який ви можете сплачувати протягом року частинами. Це:

- а) комерційний кредит;
- б) торговельний кредит;
- в) споживчий кредит;
- г) банківський кредит.

5 Різниця між акцією та облигацією полягає в тому, що облигація:

- а) не має ризику;
- б) більш цінна;
- в) є кредитом, наданим корпорації;
- г) продається тільки один раз.

6 На сучасних товарних біржах торгують:

- а) великими партіями будь-яких товарів;
- б) товарами масового вжитку;
- в) стандартними контрактами (ф'ючерсами);
- г) дуже великим асортиментом продукції.

7 До активних операцій комерційного банку належать:

- а) застава своїх цінних паперів в іншому банку;
- б) відкриття депозитного рахунка для населення;
- в) надання кредиту фермеру під заставу землі;
- г) продаж на відкритому ринку державних облигацій.

8 Кредитні відносини виникають:

- а) між кредитором і позичальником з приводу руху коштів, які надаються в позику на певний термін за визначену плату (відсоток) і за умов повернення;
- б) між покупцем і продавцем товару, якщо розрахунок здійснюється негайно готівкою на місці;
- в) коли домогосподарства відкладають частину своїх доходів з метою збільшення споживання в майбутньому;
- г) правильні відповіді а) і в).

9 Інфраструктура ринку □ це:

- а) комплекс галузей, які обслуговують економічне та соціальне життя суспільства;
- б) сукупність галузей, які мають допоміжний характер і займаються обслуговуванням виробництва;
- в) сукупність галузей, що займаються доведенням виробленого товару від виробника до кінцевого споживача;
- г) сукупність галузей, які забезпечують умови життєдіяльності суспільства.

10 Відсоток □ це:

- а) плата за користування позиковим капіталом;
- б) відношення річної суми відсотка до вартості позикового капіталу;
- в) форма руху позикового капіталу;
- г) вартість послуги, яка надається кредитором позичальнику, у вигляді надання йому за плату певної суми грошей.

11 Позиковий капітал □ це:

- а) капітал, яким володіють банки;
- б) грошовий капітал, що надається в позику на певний час на умовах повернення та за плату у вигляді відсотка;
- в) грошовий капітал, що рухається від одного підприємця до іншого;
- г) капітал, який обслуговує ринкову інфраструктуру.

12 Кредит □ це:

- а) форма руху позикового капіталу, що надається в позику;
- б) позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення зі сплатою відсотка;
- в) ідносини між кредитором і позичальником, які забезпечують при цьому трансформацію вільного грошового капіталу в позиковий;
- г) усі відповіді правильні.

15.5 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

- 1 Вплив ринків чинників виробництва на розвиток суспільного виробництва.
- 2 Проблеми формування ринкової інфраструктури в Україні.
- 3 Ринок цінних паперів: його сутність і значення.
- 4 Види та механізм функціонування товарних бірж.
- 5 Механізм отримання торгового прибутку.
- 6 Види та роль кредиту в розвитку підприємницького бізнесу.
- 7 Основні тенденції в розвитку банківської системи на сучасному етапі.

Рекомендована література

- 1 Гриценко А.А., Соболев В.М. Рыночная инфраструктура: сущность, функции, строение // Экономика Украины. – 1998. – № 4.
- 2 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, А.О. Каніщенко та ін.; За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – 2-ге вид., доп. – К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.
- 3 Экономическая теория (политэкономия) Учебник / Под ред. В. Видяпина, Г. Журавлевой. – М.: ИНФРА, 1999. – 560 с.
- 4 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 5 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
- 6 Політична економія: Підручник / За заг. ред. Ю.В. Ніколенка. □ К.: ЦУЛ, 2003. – 412 с.
- 7 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. □ Т. 1-2.

ТЕМА 16. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Державний сектор □ сукупність форм присутності та участі держави у виробництві, розподілі, обміні й споживанні.

Економічні функції держави □ форми економічної діяльності і політичних заходів держави, які так чи інакше впливають на фундаментальні економічні процеси суспільства.

Економічні блага □ засіб задоволення потреб, які є в обмеженій кількості. Економічні блага поділяються на матеріальні блага і послуги.

Економічні функції □ основні напрями економічної діяльності держави в суспільстві.

Об'єкти державного регулювання економіки □ сфери, галузі економіки, а також ситуації, явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути

труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично або можуть бути вирішені у віддаленому майбутньому, тоді як їх вирішення потрібно для нормального функціонування економіки та підтримання соціальної стабільності.

Основні економічні функції держави у розвинутих країнах: забезпечення правової бази та суспільної атмосфери, що сприяють ефективному функціонуванню ринкової системи; захист конкуренції; перерозподіл доходу та національного багатства; коригування розподілу ресурсів для зміни структури національного виробництва; стабілізація економіки, тобто стимулювання економічного розвитку; контроль за рівнем зайнятості та інфляції; виправлення вад ринкової системи.

Ринковий механізм і ринкова конкуренція — конкуренція систем, яка перейшла зі стану стихійного регулювання в стан жорсткої самоорганізації і взаємодії.

Суспільні блага □ засоби (товари), що задовольняють суспільні потреби.

Суспільні ресурси □ чинники, необхідні для виробництва суспільних благ.

Транснаціональні витрати □ витрати у сфері обігу, пов'язані з передачею прав власності.

Функція □ зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта певної системи.

16.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Відмінність між економічною роллю держави на попередніх етапах розвитку суспільства і в ХХ-поч. ХХІ ст.

2 Недоліки, притаманні ринковій економіці.

3 Задачі державного сектора в ринковій економіці.

4 Основні економічні функції держави в ринковій економіці.

5 Викладіть концепції різних шкіл про роль держави в економіці та реалізацію її функцій.

6 Визначте основні причини, які формують державу як суб'єкт господарювання.

7 Розкрийте вади ринкового саморегулювання та обґрунтуйте причини необхідності економічного втручання держави.

8 Викладіть особливості державного впливу на економіку в сучасних умовах України.

9 Проаналізуйте основні інструменти державного регулювання економіки.

10 Розкрийте зміст основних засобів державного регулювання економіки.

11 Чому найважливішою функцією держави є стабілізація ринкової економіки? Викладіть своє розуміння стабілізації економіки.

12 Дайте змістовну характеристику основних моделей державного регулювання та їх застосування в окремих країнах.

16.2 Задачі

1 Використовуючи дані, наведені в таблиці 16.1, визначте питому вагу кожної форми власності в українській економіці. Проаналізуйте, як позначилися процеси роздержавлення і приватизації в Україні на ринковій трансформації економічної структури країни.

Таблиця 16.1 – Розподіл об'єктів ЄДРПОУ за формами власності на початок періоду

	<i>Рік</i>				
	1997	2001	2002	2003	2004
Разом	615686	834886	889330	935578	981054
у тому числі:					
державна	52836	43060	43374	42484	42935
комунальна	44558	63707	65920	70231	74252
приватна	173633	244788	263308	277679	290304
колективна	340618	475759	508705	536620	564500
міжнародних організацій та юридичних осіб	4041	7572	8023	8564	9063

іноземних держав					

2 Розрахуйте коефіцієнт еластичності державних видатків за доходом (ВВП) (таблиця 16.2). Проаналізуйте отримані дані. Який висновок можна з цього зробити?

Таблиця 16.2 – Деякі макроекономічні показники України (млрд грн)

Показник	Рік				
	2000	2001	2002	2003	2004
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	170,1	204,2	220,9	264,1	295,7
Доходи зведеного бюджету	49,1	54,935	61,954	75,286	91,5
Видатки зведеного бюджету	48,1	55,5	60,3	75,8	102,1
у тому числі на соціально-культурні цілі	19,06	25,51	33,86	39,61	53,09

16.3 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Економічні функції держави у розвинутих країнах – це:

- забезпечення правової бази та суспільної атмосфери, що сприяють ефективному функціонуванню економіки;
- захист конкуренції;
- перерозподіл доходу і національного багатства;
- стабілізація економіки, тобто стимулювання економічного розвитку, контроль за рівнем зайнятості та інфляції;
- виправлення вад ринкової системи.

2 Хто фінансує виробництво суспільних благ:

- підприємства;
- банки та інші організації кредитно-фінансової сфери;
- держава;
- домогосподарства;
- великі корпорації: монополії та олігополії?

3 Основними функціями держави є:

- а) регіональні функції, функції об'єднань, політичні, ідеологічні;
- б) загальні функції, змішані функції, економічні функції;
- в) політичні функції, соціальні, ідеологічні, міжнародні, економічні.

4 Прямими способами державного перерозподілу доходів є:

- а) регулювання цін на соціально важливу продукцію;
- б) трансфертні платежі;
- в) зміна ставки відсотка за вкладками.

5 Способами непрямого перерозподілу доходів державою є:

- а) регулювання цін на соціально важливу продукцію;
- б) індексація фіксованих доходів;
- в) законодавче визначення обов'язкового мінімуму заробітної плати як бази оплати праці на всіх підприємствах;
- г) надання дотацій певним категоріям громадян.

6 Діяльність уряду країни з розвинутою ринковою економікою в соціальній сфері полягає в тому, щоб забезпечити:

- а) певну рівність доходів усіх громадян;
- б) уникнення утриманських настроїв малозабезпечених і не підірвати економічної активності підприємців;
- в) невтручання в розподіл доходів;
- г) сподівання на те, що ринок вирішить все.

7 Держава як суб'єкт економіки:

- а) перетворюється в єдиний і головний координуючий, регулюючий центр господарсько-фінансової системи;
- б) поступово втрачає вплив на економічні процеси в сучасній ринковій економіці;
- в) відіграє в економіці менш значущу роль, ніж ринкова система, що відповідає об'єктивним законам розвитку ринкової економіки;

г) поступається головною роллю в економіці, в її регулюванні в ХХІ ст. великим корпораціям (промисловим, банківським, інформаційним тощо).

8 Об'єктами державного регулювання є:

- а) попит і пропонування на індивідуальних ринках;
- б) економічний цикл;
- в) зайнятість населення;
- г) регіональна структура господарства;
- д) грошовий обіг;
- е) усі відповіді правильні.

9 Прямий вплив держави на економіку — це:

- а) цілеспрямоване регулювання;
- б) адміністративне втручання в економічні процеси;
- в) система державних замовлень;
- г) податкове регулювання.

10 Непрямий вплив держави на економіку передбачає застосування:

- а) бюджетно-податкових регуляторів;
- б) директивних планів;
- в) грошово-кредитних регуляторів;
- г) державних замовлень.

16.4 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

1 Основні недоліки ринкового саморегулювання та напрямки їх подолання в економічній системі.

2 Методи та інструменти реалізації державної економічної політики.

3 Роздержавлення та еволюція економічних функцій держави.

Рекомендована література

- 1 Господарський Кодекс України. □ К.: Велес, 2004. □ 848 с.
- 2 Галица И. Государственное регулирование в условиях рыночных отношений//Экономика Украины. – 2002. □ № 6. □ С. 52-58.
- 3 Клейнер Г., Петросян Д., Беченов А. Еще раз о роли государства и государственного сектора в экономике //Вопросы экономики. – 2004. □ № 4. □ С. 25-41.
- 4 Лунина І. Політичні та економічні фактори зміни рівня державних видатків// Економіка України. – 2004. □ № 6. □ С. 12-19.
- 5 Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. □ Т. 1-2.
- 6 Маркс К. Капитал. Т. 1. □ М.: Госполитиздат, 1958. □ 793 с.
- 7 Мочерний С.В. Політична економія: Навч. посібник. □ К.: Знання-Прес, 2002. □ 687 с.
- 8 Чечетов М., Жадан И. Управление государственными корпоративными правами в контексте экономической стратегии государства // Экономика Украины. – 2003. □ № 8. □ С. 4-12.
- 9 Чечетов М. Концептуальні засади управління об'єктами державної власності// Экономика Украины. – 2005. □ № 3. □ С. 20-31.
- 10 Эльянов. А. Государство и развитие // Международная экономика и международные отношения. – 2003. □ № 1. □ С. 3-10.
- 11 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. □ К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
- 12 Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В. К. Симоненко, В. В. Секретарюк, А. А. Устенко; Под общ. ред. С. В. Мочерного. □ К.: Знання: КОО, 2000. – 607 с.
- 13 Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. □ К.: Вища шк.: Знання, 1997. – 743 с.

14 Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Пер. с англ. □ М.: Республика, 1992. – Т. 1-2.

ТЕМА 17. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Валютний курс □ ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошовій одиниці іншої країни.

Валютний паритет □ співвідношення між валютами різних країн, що встановлюється законодавчо.

Валютний ринок □ система соціально-економічних та організаційних відносин купівлі-продажу різних іноземних валют і платіжних документів в іноземних валютах.

Вільна торгівля □ зовнішньоторговельна політика, що не обмежується жодними протекціоністськими бар'єрами.

Експорт підприємницького капіталу □ вкладання (інвестування) у промислові, сільськогосподарські, транспортні та інші підприємства за кордоном шляхом нового будівництва або купівлі існуючих підприємств, придбання частини їх акцій.

Конвертованість валюти □ здатність резидентів і нерезидентів вільно, без будь-яких обмежень, обмінювати національну валюту на іноземну і використовувати іноземну валюту в угодах з реальними і фінансовими активами.

Міжнародна валютна система □ форма організації валютних відносин у межах світового господарства.

Міжнародна торгівля □ форма міжнародних економічних відносин, яка передбачає переміщення товарів і послуг за межі, позначені державними кордонами.

Міжнародна трудова міграція □ форма міжнародних економічних відносин, яка полягає в перетіканні трудових ресурсів з одних країн в інші і виражає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства.

Міжнародне науково-технічне співробітництво □ форма міжнародних економічних відносин, що являє собою систему економічних зв'язків у сфері науки, техніки, виробництва.

Міжнародний рух капіталу (міжнародна міграція капіталу) □ переміщення капіталів між країнами в пошуках вигіднішої сфери їх використання.

Міжнародні валютні відносини □ форма міжнародних економічних відносин, пов'язаних з функціонуванням грошей як світових.

Міжнародні економічні відносини □ система економічних зв'язків з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання, вийшли за межі національних господарств.

Міжнародні фінансово-кредитні відносини □ відносини, що виникають між суб'єктами світового господарства з приводу міжнародної міграції капіталів, тобто з приводу переміщень з одних країн в інші вартостей у товарній і/або грошовій формі з метою отримання їх власниками прибутків.

Національна валютна система □ форма організації валютних відносин країни, що визначається її валютним законодавством.

Нетарифне обмеження □ регулювання зовнішньої торгівлі за допомогою кількісних (квотування, ліцензування, «добровільне обмеження»), прихованих (державні закупівлі, технічні бар'єри) або фінансових (субсидії, кредитування, демпінг) інструментів.

Платіжний баланс □ статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наводяться дані щодо зовнішньоекономічних операцій даної країни з іншими країнами світу за певний період часу.

Позиковий капітал експортується у вигляді грошових кредитів уряду або підприємствам інших країн, вкладення грошей на банківські рахунки за кордон.

Портфельні інвестиції □ капіталовкладення в підприємства інших країн, які приносять інвесторові відповідний дохід, але не дають права контролю над підприємствами.

Протекціонізм □ політика обмеження імпорту, що проводиться з метою захисту національної економіки, стимулює розвиток вітчизняного виробництва.

Прямі інвестиції □ капіталовкладення в підприємства інших країн, які забезпечують інвесторові безпосередній контроль над ними і відповідний дохід.

Світова ціна □ інтернаціональна вартість товару, яка визначається головними продавцями і покупцями певного виду продукції та формується в процесі здійснення великих і результативних операцій з товаром у вільно конвертованій валюті на світовому ринку.

Світовий ринок позикових капіталів □ механізм акумуляції та перерозподілу світових фінансових ресурсів, що діє під впливом попиту на позиковий капітал та його пропонування з боку позичальників і кредиторів з різних країн.

Світовий товарний ринок □ частина світового ринку, система обмінних відносин якого побудована на організації купівлі-продажу продуктів матеріального виробництва.

Тарифне обмеження □ інструмент регулювання зовнішньої торгівлі за допомогою мит і тарифних квот.

17.1 Проблемні питання для обговорення на семінарському занятті

1 Сутність світового господарства, його структура та етапи розвитку. Міжнародні економічні відносини та їх форми.

2 Інтернаціоналізація господарських відносин і продуктивних сил. Транснаціональні корпорації, їх сутність, основні риси та масштаби діяльності.

3 Передумови та етапи розвитку міжнародної економічної інтеграції.

4 Входження України до світової спільноти.

5 Охарактеризуйте чинники, які впливають на високі темпи зростання міжнародної торгівлі в 90-ті рр. ХХ ст.

6 Охарактеризуйте динаміку та географічний розподіл світового ринку послуг. Поясніть, чому промислові розвинуті країни є основними експортерами послуг у міжнародній торгівлі.

7 Поясніть зміст і значення протекціонізму і політики вільної торгівлі за сучасних умов. Якому з цих двох типів, на вашу думку, повинна віддавати перевагу Україна?

8 Назвіть основні риси сучасної міграції капіталів.

9 Поясніть, у чому особливість прямого іноземного інвестування і які його основні типи. Визначте основні напрями залучення прямих іноземних інвестицій в Україну.

10 Опишіть історію становлення міжнародної валютної системи і визначте головні засади її сучасного функціонування.

11 Поясніть поняття «конвертована валюта». Перелічіть види конвертованості та чинники, що її визначають.

12 Обґрунтуйте причини створення міжнародних фінансово-кредитних організацій та покажіть специфіку їх цілей.

13 Що являють собою валютні ринки світу і які основні напрямки здійснення валютної політики на них?

14 Якими об'єктивними чинниками зумовлюються зростання масштабів та інтенсивність сучасних міжнародних міграційних потоків?

17.2 Вправи

1 Китай добре забезпечений робочою силою, а Україна – землею. До якого типу чинників виробництва належить китайська робоча сила і українська земля? Чи можуть вони сприяти довгостроковим конкурентним перевагам цих країн? Чому? У виробництві яких товарів?

2 Якщо Україна продає в Німеччину зерно, а Німеччина постачає в Україну станки, чи можна вважати це міжнародним поділом праці, міжнародним поділом інших чинників виробництва, міжнародним кооперуванням праці чи першим, другим і третім?

3 Яке з наведених визначень більшою мірою визначає сутність світового господарства? Наведіть аргументи за і проти.

а) це сукупність національних господарств, взаємопов'язаних міжнародним поділом праці, міжнародними економічними відносинами;

б) це сукупність національних економік країн світу, поєднаних мобільними чинниками виробництва;

в) це сукупність національних економік, що перебувають у тісній взаємодії і взаємозалежності, глобальний економічний механізм, підпорядкований об'єктивним законам ринкової економіки;

г) це сукупність міжнародних економічних відносин у взаємозв'язку з продуктивними силами та відповідним механізмом регулювання й управління.

4 Україна купила в Польщі сушену картоплю, яку виробило спільне українсько-польське підприємство. Які форми міжнародних економічних відносин відображає ця угода?

5 Чи справедливе таке твердження: виграв великої країни від інтеграції з невеликою більший, ніж для малої країни?

6 Існує думка, що економічна інтеграція між країнами, що розвиваються, не забезпечує зростання їх добробуту, оскільки в них просто нема достатнього асортименту товарів для ефективної взаємної торгівлі. Яка ваша думка?

7 Які аспекти розвитку інтеграційних процесів у Європі є сприятливими і несприятливими для України. Наведіть приклади.

17.3 Тести

Проаналізуйте запропоновані варіанти відповідей і виберіть одну або декілька правильних відповідей.

1 Практично будь-яка національна економіка є:

а) частиною світової економіки, а тому залежить від неї;

б) абсолютно відкритою економічною системою і тому цілком залежить від світової економіки;

в) частиною світової економіки і прагне істотно скоротити залежність від неї;

г) частиною світової економіки і прагне до поширення протекціоністських заходів.

2 За рахунок міжнародних економічних зв'язків неможливо:

- а) подолати вузькість національного ринку;
- б) уникнути обмеженості національної ресурсної бази;
- в) налагодити спеціалізацію виробництва, зробити його ефективнішим;
- г) проводити ефективну антициклічну політику.

3 До чинників спеціалізації окремих країн у межах світової економіки не належать:

- а) географічне місцезнаходження;
- б) природно-кліматичні умови;
- в) ресурсні можливості;
- г) правильна відповідь не названа.

4 Міжнародні економічні відносини сприяють поділу країн світу:

- а) на взаємозалежні;
- б) незалежні;
- в) не впливають на взаємозалежність країн.
- г) країни з різним менталітетом народу;

5 Коли країна імпортує переважно готову продукцію, а експортує сировинні товари аграрного сектора, то, вірогідно, ця країна належить:

- а) до індустріальних;
- б) слаборозвинених;
- в) нових індустріальних країн Південно-Східної Азії;
- г) дана ознака не характеризує рівень розвитку країни.

6 Міжнародний поділ чинників виробництва – це:

- а) розподіл чинників виробництва між суб'єктами ринку;
- б) розміщення продуктивних сил у країні;

- в) історично сформоване зосередження окремих чинників виробництва в різних країнах;
- г) поділ світового ВВП між країнами світу.

7 Видами міжнародного поділу праці є:

- а) економічний, позаекономічний, природний;
- б) спеціалізований, універсальний, змішаний;
- в) загальний, частковий, одиничний;
- г) загальний, середній, граничний.

8 Інтернаціоналізація виробництва – це:

- а) економічна форма розвитку міжнародного поділу праці і міжнародного усупільнення виробництва;
- б) форма об'єднання окремих національних підприємств у міжнародні монополії;
- в) форма політичного об'єднання підприємців різних країн;
- г) форма торгових відносин між країнами.

9 Яка з форм торговельних бар'єрів не є політичною перешкодою для лібералізації міжнародної торгівлі:

- а) імпортна квота;
- б) ліцензування експорту та імпорту;
- в) бюрократична тяганина під час митних процедур;
- г) субсидування експорту;
- д) добровільне обмеження експорту?

10 Головним чинником поглиблення міжнародного поділу праці стає(ють):

- а) відмінності у ґрунтово-кліматичних умовах;
- б) відмінності у флорі та фауні країни;
- в) географічне розташування країн;
- г) науково-технічні досягнення країни;
- д) забезпечення країни трудовими ресурсами

17.4 Теми рефератів для презентації на семінарському занятті

1 Основні складові та напрямки державного регулювання

зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

2 Еволюція та сучасні форми світових фінансових центрів.

3 Передумови інтеграції України в міжнародний обмін трудовими ресурсами.

Рекомендована література

1 Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения. Учеб. пособие. – М., 1996. – 196 с.

2 Козик В.В., Панкова Л.А. Світова економіка та міжнародні економічні відносини: Навч. посібник. – Л., 1995. – 160 с.

3 Киреев А.П. Международная экономика: Учеб. пособие для вузов. – М., 1998. – Т. 1. – 416 с.

4 Лук'яненко Д.Г. Міжнародна економіка: Навч. посібник. – К., 1996. – 786 с.

5 Міжнародні економічні відносини: Історія міжнародних економічних відносин: Підручник / А.С.Філіпченко, В.С. Будкін та ін. – К.: Либідь, 1992. – 255 с.

6 Світова економіка: Підручник / А.С. Філіпченко, О.І. Рогач та ін. – К.: Либідь, 2000. – 640 с.

7 Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.

8 Беляєв О.О., Бебело А.С. Політична економія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.

9 Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. – К.: Знання: КОО, 2000. – 607 с.

